

קונטרס

פשיעור כזית

אהרון אביחי עמוס כהן

ישיבת מרכז הרב

מהדורה שלישית מתוקנת ומורחבת

תשע"ב

עיצוב: אדיר אפלבוים

0548476017

כריכה חיצונית: שירה כהן

כל הזכויות אינם שמורות

מצוה להעתיק ולפרסם

לפניות והערות בענייני הקונטרס:

אהרון כהן

ת.ד 112 כוכב יעקב 90622

RECHELIM@GMAIL.COM

תזכרן עניינים

1	הקדמה
7	פתיחה
8	שיעור כזית – בירור דעות הראשונים והאחרונים
8	סוגיית שיעור עירוב
11	קושיות על שיטת תוס' מהמציאות ומגמרות
24	יישוב קושית התוס'
26	דעת שאר הראשונים
28	שיטות האחרונים ביישוב הסוגיות
30	באיזה זיתים משערים
31	דעת מרן השו"ע
35	עדויות מגדולי הדור
36	זני הזיתים
39	העולה מן האמור להלכה
40	חלק מן המקורות למאמר
41	תקציר המאמר

ברכת ראש הישיבה שליט"א

נחמך וְעַתָּה

302

022 2424

[illegible]

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

rule for

כלל המנהג המצוי לו בספרים היה להשתמש
בשם המצוי, ובזה שם זה בספר זה
ולזה שם זה בספר זה

יש לי בית
מרכז
קודב

YESHIVAT
MERCAZ
HARAV

מסודרו של מרן הרב
אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל
Founded by Harav
Avraham Y. Kook

2

DOI: 10.1002/anie.200500000

הרב צבי יהודה (בן דוד) 12

ת. 7, 5010, ירושלים, 91050

02-6524793 :||950

02-6540356 :0p9

12 Harav Zvi Yehuda St.

P.O.Box 5010

Jerusalem, 91050

Phone: 02-6524793

Fax: 02-6540356

www.mercazharav.org.il

mercaz@012.net.il

תאריך: ד' אלול תשס"ה

עדות על חן ונאמנות, "שיעור כניג" מצטרף יחדיו לתפארת של ממדור השקדן
 חקר ונצלה, יומה ה' היא אולנו, אן האמקא של רשם, עדין לבאר ופארא
 כעצמ' כ' אהין כחן שלטא, ונכר צללו מורה של האמיר, עיר דטור
 טעם ודגם סגיא מורה זו, גאר חפס למיפס, ונקיים דא נפס צל
 עגלה לו.

דעיקר הנא, הדברים לריכז דיוור נקד, אחי שהוד צרע אלמ
 וצלה אהי גאלו הדורג כח דעצן השיעורים, ודדה זה ליתר הכונה
 גדול פוסק הדור שלטא שהרי מחנך מדינא מנדולו הדורות, דור אחי דור,
 שמאקל שיצוי כניג וכדציה חוא כפי האפוסס, 42 גי' דכניג, 45 גי'
 זכדציה, ונפס שער דמקל, כי אין הכל דק'אין דפס, ודודה קדריס
 האקל ורפה דאמיר, ומה ימל' פאאונים, חואו דחד חלגיד כל אהלות
 צדו'אין חוא, שהצידו כד אל, טפסו לשד מאקל חואסר יד'גה הפס.
 וצו'אין כל סיני דשיארים האק'אליס דידין ליתר ודודה פאולי הדור,
 ואין ספק שחלוי' דדי ומחד להצוות דפני גאון האכס, גאון אלה דדמן,
 ויהי שיעור לאמירי שמועל ולידו דהאבא, ואלו יצא מקלה למת ידו, חלון.

דדריס

הסכמה של הרב דב ליאור

הקדמה

ישתבח הבורא ויתפאר היוצר על כל הטוב אשר גמלני מיום צאתי לאוויר העולם וליוה אותי בכל צעד ושעל במהלך חיי, לא עזבני ולא נטשני וזיכני לראות בהשגחתו עלי יום ביום במשך כל שנות נעורי מתוך התגלות ולא מתוך הסתר, עד אשר זיכני לעמוד תחת חופתי וזיכני לקיים דברי קהלת "כי לכול זופץ יש עת" עת הזמיר הגיע וקול התור נשמע בארצנו "קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה".

ולא אחשוך את פי מלהודות למלך מלכי המלכים הקב"ה אשר זיכני לעמוד ביום זה וצירף מקרה על גבי מקרה והצילני הצלה מופלאה באותו יום מר ונמהר לי לחודש אדר א' תשס"ח בו חשך אורו של עולם בהיכבות שמונת נרות הקדושים הי"ד.

ואילו פינו מלא שירה כים ולשונו רינה כהמון גליו אין אנחנו יכולים להודות לך ה' על אחת מאלף אלפי אלפים ורב רבי רבבות ניסים ונפלאות שעשית עימנו ועם אבותינו.

ואזכרה ימים מקדם בעת שמו"ר אבי שליט"א סיפר לנו את דעתו של דודי הרב יונתן כהן שליט"א בנוגע לשיעור כזית שהינו כגודלו כהיום ממש, ולא אכחד כי בשומעי את הדברים אמרתי בליבי: וכי הוא יודע יותר מגדולי הדור שליט"א אשר קבעו לנו את השיעורים, וידוע ששיעור כזית הוא 9 דרהם (וכמו שכתבו הפתח הדביר והבן איש חי) שהוא כ- 27 סמ"ק, ולא ייחסתי חשיבות רבה לדבריו, אך דודי לא נח ולא שקט והחדיר דבר זה בליבי במשך כמה שנים!! עד אשר דבר זה הוקבע בליבי והבטחתי לדודי לחקור דבר זה עד היסוד. ובהגיעי לשיבתנו הקדושה "מרכז הרב" בזמן קיץ האחרון ישבתי על מדוכה זו במשך מספר שבועות, ולא הכרעתי בדבר עד אשר חקרתי ודרשתי היטב בעומק העיון, וחिפשתי היטב עד מקום שידי מגעת מדברי רבותינו הראשונים והאחרונים, ובדקתי שרשם של דברים בלימוד סוגיות הש"ס בעיון ובדברי רבותינו הראשונים, כדי להגיע אל האמת לענ"ד.

וכאן המקום להודות לכל ת"ח שבישיבתנו שעזרו וליבנו וסייעו בהכנת קונטרס זה. ותודה מיוחדת נתונה להב"ש שליט"א ולרב שלמה הירש שליט"א¹ אשר עברו על הקונטרס מתחילתו ועד סופו והעירו את עיני בהערותיהם המחכימות אשר הוכנסו דבריהם בגוף הקונטרס.

ועוד אמסור את הערכתי הרבה לחברי היקר אדיר אפלבויס הי"ו אשר השקיע מזמנו וערך קונטרס זה, וכן לידידי אשר עגם הי"ו שעבר על כל הקונטרס מתחילתו ועד סופו והעיר את הערותיו הלשוניות והענייניות ועל כן יבורכו מן שמיא בכל מילי דמיטב אמן.

וזאת למודעי כי בהיותי אצל רבנים רבים אמרו לי שדבר זה נראה אמת ונכון אך צריך לתת לגדולי ישראל להכריע בדבר זה, וכמו שאמר לי הרה"ג אביגדור נבנצאל שליט"א בזה הלשון: "זה נראה, אבל אני לא יכול להכריע בזה, לך לגדולי ישראל" (וציין את שמו של הגרי"ש אלישיב). וכן ראה בהסכמתו של הרה"ג יצחק יוסף שליט"א לקונטרס זה.

ועל כן היום הזה החילתי לפרסם קונטרס זה למען יראו עמך ישראל דבר זה ויתעוררו ויטייחסו גדולי ישראל לדעה זו שמושמעת כבר מספר שנים, וככל שיתפרסם הדבר כך ייטב לאמיתה של תורה.

ולעינינו יהיו גלויים דברי הרמב"ם בהקדמתו לספר המצוות במה שכתב שנמשכו המחברים אחר בה"ג, וכתב על זה הרמב"ם וז"ל: "וכאשר התבוננתי בזה וידעתי פרסום המנין הזה בידי ההמון ידעתי כי אם אזכור אני המנין האמתי שראוי שימנה זכרון מוחלט מבלתי ראייה, הנה הקורא הראשון שיקראו יחייב במחשבתו שזה טעות ותהיה אצלו ראיית הטעות היותו בחלוף מה שזכר

אסוקי שמעתא

1 ובסוף הערותיו כתב לי וז"ל: סוף דבר נלע"ד שבחלק מן המקומות צריך ליישב בתירוצים דחוקים להסביר את שיטת השו"ע (סי' תפ"ו) וחלק מן הקושיות יש לתרץ ללא דוחק כלל, ולכן אין בזה כדי לדחות את דברי השו"ע וכל האחרונים בסימן תפ"ו ולבטל מנהג ישראל בכל הדורות עכ"ד.

אך אני על משמרתי אעמודה שדברים אלו הם ברורים ונכוחים ואף אם ניתן לתרץ חלק מן הקושיות, האמת תורה דרכה שדבר זה מתרץ עשרות קושיות שנתקלו בהם במהלך הדורות כאשר עיני הקורא תחזינה מישרים, ואף בודענו מיעוט ערכנו וקוצר שכלנו אך מכיון שמלאכת שמים היא, חגרנו עז למלחמתה של תורה וכל כוונתנו לשם שמים בעז"ה.

פלוגי ופלוגי. כי זהו שכל רוב הסגולות בזמננו זה כי לא יבחנו המאמר בענינו אבל בהסכימו למאמר מי שקדם בלתי בחינת המאמר הקודם" עכ"ל.

ועוד נביא ממה שכתב ב"אם הבנים שמחה" בהקדמה השניה מדברי המהריב"ל בתשובות המבי"ט (סימן קי"ו): "כל חכם הרוצה להשיג על פסק חכם חברו שהאריך בכתב להטעים דבריו, אינו יכול להשיג על פסקו רק אם ג"כ מברר דבריו בטענות צודקות, אבל בפיטומי מילי בעלמא, לומר שאין הדין כפסקו אין שומעים לו" עכ"ל. (ואף שבמבי"ט שלפנינו הלשון שונה, ידוע שהרב "אם הבנים שמחה", כתב הרבה מן הדברים בע"פ, ומ"מ הרעיון הנ"ל מופיע במבי"ט שם) והדברים פשוטים וברורים.

עוד רגע אדבר ואשלח את תודתי העמוקה להורי היקרים שיחיו, שגידלוני וכיוונו את דרכי לבל אמשך בתר הנאות העולם הזה בדורנו אנו שכל כולו עניינו רק ההנאה האישית וקבעו את ליבי ואותי בתוך התורה הקדושה לבלתי הימשך בתר סביבת מגורי, וידעו לתת לי מצד אחד חופש פעולה למען אתפתח בדרכי שלי ולא אגיע ח"ו לשנאה לדרך התורה אך תמיד כיוונוני לדרך התורה וקויים בהם מאמר חז"ל: "לעולם תהיה שמאל דוחה וימין מקרבת".

ואסיים מעין הפתיחה תודה לה' על כל אשר גמלני, "בזה אשיב לה' כל תגמולוהי עלי", אשר ברוב רחמיו וחסדיו זיכני ושם חלקי מיושבי בית המדרש, לעסוק בתורתנו הקדושה, לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, ולחדש סברות וראיות לאמתה של תורה, וללבן ולברר שאלות הלכתיות שהזמן גרמן, ולהגדיל תורה ולהאדירה.

ועיני לשמיא נטלית, יהי רצון שלא תצא תקלה מתחת ידי בהוראה, ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי, ולא יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם, ואפרוש את כפי בתפילה שכשם שזכיתי עד היום לעמול בתורתנו הקדושה כך אזכה לשבת ולעמול כל ימי חיי ויקוים בי מקרא שכתוב "שיבתי בבית ה' כל ימי זויי לזוזות בנעם ה' ולבקר בהיכלו".

"ואת רחל.. אזורנים" (בראשית לג, ב) וכתב רש"י במקום: אחרון אחרון חביב, יזכנו ה' להקים בית נאמן בישראל, בית של קדושה, בית של שלום, בית של תורה. ויקויים בנו מקרא שכתוב: "יתן ה' את האשה הבאה אל ביתך

כרוזל וכלאה "ויזכנו ה' לגדל בנים ובני בנים חכמים ונבונים אוהבי ה' יראי אלהים אנשי אמת זרע קודש בה' דבקים, ומאירים את העולם בתורה ובמעשים טובים ובכל מלאכת עבודת הבורא. אכי"ר.

הקדמה למהדורה שלישית

יֵעָרֵף כְּמָטָר לְקַחֵי תֵּזֶל כְּטַל אֲמָרְתִּי כְּשִׁעִירִם עָלֵי דָשָׁא וְכַרְבִּיבִים עָלֵי עֵשֶׂב (דברים לב, ב)
 בפסוק זה נמשלים התורה ולומדיה כמטר וטל אשר ברבות הימים עולים ופורחים.
 גם אנחנו זכינו לברכה זאת וברבות הימים עלינו והתגדלנו בישיבתנו הקדושה
 "מרכז הרב" וכשלוש וחצי שנים לאחר הוצאת המהדורה הראשונה של הקונטרס
 אנו זוכים להוציאו במהדורה שלישית. לאחר שאנשים רבים ביקשו ממני את
 הקונטרס ונאלצתי להשיב פניהם ריקם, אזרתי מותני ותיקנתי ומחקתי את
 הדרוש תיקון, למען הגיע לדבר מתוקן יותר ממה שהיה. יהי רצון שלא תצא
 תקלה מתחת ידי.

ב"ה דעה זאת שהזית במהותו ההלכתית הוא כמו שהוא היום התפשטה יותר
 בעם ישראל ויותר אנשים שומעים על דעה זאת, ואף היו רבנים שאמרו לי
 שבזכות הקונטרס עשו כך להלכה ולמעשה ובמיוחד במקומות הצורך כחולה
 בליל הסדר וכיוצא בזה.

ומכיון שהרבה טועים בדבר אומר **שאין קשר בין שיעור הזית לגודל הביצה** ואף
 שגודל הזית הוא כמו שהוא היום הביצה נשארת בגודלה, שהוא כ-50 סמ"ק וכמו
 שזיכנו ה' לכתוב מאמר נוסף בו ביארנו את הגדלים והשיעורים שבשאר התורה
 וכן המטבעות ומדות האורך, יזכנו ה' להוציאו לאור שמה שהלב חושק הזמן
 עושק.

ולסיום אשלח ברכה מעומק הלב לכל קרובי שעוזרים ותומכים בי במשך חיי,
 ולקהילה החמה כוכב יעקב-מערב ובפרט ללומדי הדף היומי, אשר מהווים
 דוגמא לקהילה שבנויה על אדני התורה והיראה.

וכן אשלח מכאן ברכת חזק ואמץ לאמי מורתי תחי' אשר מנשים באהל תבורך,
 שתמיד חינכה אותנו לאהבת תורה, ובזמנים האחרונים ראינו זאת כאשר
 נלחמה מלחמתה של תורה וקדושה בבית הספר אותו מנהלת אע"פ שקמו לה
 מתנגדים מבית ומחוץ לא יראה ולא חתה יהיה שכרה טוב מאת ה'.

ולא אחשך את פי מלהודות לנוות בתי רחל תחי' שנוטלת על עצמה כל מטלות
 הבית, ומסירה ממני וממחשבותי כל מחשבה שאינה בקדושה וביראה, יהיה
 שכרה שלם מאת ה' ונזכה יחדיו לגדל את ביתנו היקרה "אמונה" שלימדתנו
 אמונה מהי, לקדושה לצניעות לתורה ויראת שמים. וכן יזכנו ה' ואת כל

הצריכים לכך לישועה גדולה בכל מה שצריכים זיווג, בנים ובנות רפואה שלמה, שלום בית וכל טוב לנו ולכל ישראל ויסיר מעלינו את כל אויבנו מבית ומחוץ, ויזכנו לגאולה שלמה בקרוב בימנו אמן.

פתיחה

"ארץ זית שמן ודבש" ואמרינן בגמרא (סוכה ו.): ארץ שרוב שיעוריה בזיתים.

והנה שיעורו של הזית הוא שיעור שנוגע לחלקים רבים בתורה: חיוב בברכות, יציאה ידי חובת מצוות, התחייבות באיסורים, קבלת טומאה ועוד.

לכאורה שיעור כזית היה אמור להיות מהדברים היותר ברורים, כי בודאי שחכמים לא ימודו רוב השיעורים בדבר שהיינו מסובך ומורכב (ועיין תשובת הגאונים בגוף המאמר).

במאמר זה נקיף את עניינו של "שיעור כזית" מצדדים שונים, הלכתיים ומציאותיים, ונוסיף ממה שחנן ה' אותנו, ויזכנו ה' לכוון לאמיתה של תורה במקום שעמדו בו רבים, ויקויים בנו מקרא שכתוב "זֶזֶק וְאַבְיָן אֶל תַּעֲרִץ וְאֶל תּוֹזַת כִּי עֵמֶךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ".

וראיתי לנכון להביא דבריו של הרב חיים בניש במאמרו "שיעור כזית"² וזו לשונו: "רבים יתמחו ודאי, האם בשיעור זעיר כל כך מקיימים מצות האכילה הכתובה בתורה. תמיהה זו יסודה בחוסר הבנה במושג שיעורי תורה בכלל, ושיעור האכילה בפרט. בסיס השיעורים בכל מקום ומקום הוא השיעור המזערי ביותר שעליו ניתן לומר שיש לו מהות. וכמו שיעור רוחב אגודל במדות האורך – מידה מחייבת בעניינים התלויים במדות אורך (כמו לאו דהשגת גבול, עיין רמב"ם הלכות גניבה פ"ז הי"א), ושיעור פרוטה, שיעור המחייב בממון, למרות שהוא שיעור זעיר ביותר, ואם יקדש אשה בשיעור ממון זה – מקודשת. וכן הוא ה"כזית" – שיעור אכילה: השיעור המזערי ביותר שיצא מכלל פירור ויש בו חשיבות אוכל, ואין תנאי למצות אכילה שיהיה בו שיעור מיתבא דעתיה או שביעה. עכ"ל.

אסוקי שמעתתא

² פורסם לראשונה בקובץ בית אהרן וישראל תשנ"ד גליון ב' כסלו – טבת. ונדפס שנית בסוף ספרו "מדות ושיעורי תורה" (שנת תש"ס).

שיעור כזית – בירור דעות הראשונים והאחרונים

סוגיית שיעור עירוב

(א) הדעה הרווחת בקרב הת"ח וההמון הוא שזית הינו כחצי ביצה, ודעה זו מקורה מדברי התוס' בסוגיא בעירובין שדנה בשיעור עירובם של אנשי חצר שאסרו חכמים עליהם לטלטל מבתיהם לחצר עד שיערבנו, וכדאיתא בשבת (ו.) ונבוא לבאר שיטות הראשונים בסוגיא זאת להורות שדעה זו הינה דעת יחיד בסוגיא ושרוב הראשונים פליגי עליה.

שיעור עירוב: **איתא** במשנה (עירובין פ:): כמה הוא שיעורו (של העירוב), בזמן שהן מרובין (יותר משמונה עשר איש) מזון שתי סעודות. ועוד אמרין במשנה (עירובין פב:): כמה הוא שיעורו של העירוב, מזון שתי סעודות לכל אחד ואחד, מזונו לחול ולא לשבת דברי ר"מ, רבי יהודה אומר לשבת ולא לחול, וזה וזה מתכוונים להקל. [נכתב רש"י (ד"ה מתכוונים להקל): ר' מאיר סבר בשבת אכיל אינש טפי משום דבסיס תבשיליה, ואמרי אינשי רוחא לבסימא שכיח. ור' יהודה סבר כיון שבשבת סועד שלש סעודות אינו אוכל הרבה בכל סעודה].

ר"י בן ברוקה אומר מככר בפונדיון מד' סאין בסלע (ככר הלקוח מן הנחתום בפונדיון (סוג מטבע) כשנמכרים 4 סאים (קמח) בסלע ועיין רש"י ד"ה ככר, ולפי זה ככר שלמה-חצי קב=12 ביצים, ומכיון שחצי לחנוני יוצא רבע קב =שש ביצים)

ר"ש אומר שתי ידות לככר משלש לקב (שני חלקים מככר שהיא שליש קב ועיין רש"י ד"ה ר"ש ולפ"ז ככר שלמה=8 ביצים, יוצא 5 ביצים ושלש לשיעור עירוב).

ובגמרא (פ:) אמרין דשתי סעודות הוין שמונה עשרה גרוגרות.

וישנן כמה שיטות בראשונים בביאור הסוגיא:

1. שיטת התוס': בתוס' (פ: ד"ה אגב) הקשה ר"ת, שאם תשווה דעת ר"ש דשתי סעודות הוין 5 ביצים ושלש, לנאמר בגמ' דשתי סעודות הוין 18 גרוגרות, יצא דכל ביצה שלש גרוגרות וג' שמיניות. וגרוגרת גדולה מזית כדמוכח בשבת (צא.), וזית הוא חצי ביצה וזה נלמד מדאמרין ביומא (פ.) דשיערו חכמים דאין בית

הבליעה מחזקת יותר מכביצה, ובכריתות (יד). אמרינן דאין בית הבליעה מחזיק יותר משני זיתים. ולכן תירץ ר"י דהכא קי"ל כר' יהודה וכו' מ"מ³.

2. שיטת הרמב"ם: כתב הרמב"ם (פ"א מהלכות עירובין ה"ט): "... שיעורו שתי סעודות שהן כשמונה עשרה גרוגרות שהן כששה ביצים בנוניות", הרי דפסק כר"י בן ברוקה. והרי"ף (כז): לאחר שהביא דעות החולקים כתב "הלכך כדהוין תמני סעודתא לקב" (24 ביצים בקב, שש ביצים ל2 סעודות, שלש ביצים לסעודה 8=24:3)

אסוקי שמעתא

³ וכתב הגר"א (סימן תפ"ו ד"ה שיעור כזית) דשיעורו 12 ביצים וכתב כן כדי שיסתדר עם שיטת התוס' שזית הוא חצי ביצה, אבל אין לדבר הכרח, ואפילו דחוק מכמה סיבות:

א. דודי הרב יונתן כהן הביא (אור תורה סיון תשס"ד) דברי הרא"ש בפירושו לכלים (פי"ז משנה י"א) שכתב וז"ל: "וכי תימא האיך מחלוקת ר"ש ור"י כ"כ מופלג דלר"ש יש ט' סעודות בקב ולר' יוחנן רק ד'? הא אסיקנא בפרק כיצד משתתפין צא מהן מחצה לחנווני נמצא לר' יוחנן ח' סעודות בקב עכ"ל. ולפי הגר"א הנ"ל הדרא קושיא לדוכתא. שיוצא שלשיטת רבי יהודה ור"מ יש ד' סעודות בקב. ועוד מרבנו חננאל (עירובין פב): משמע שר' יוחנן בן ברוקה ור"ש אינם חולקים על ר"מ ור"י אלא רק באו לתת שיעור לעירוב בדבר ידוע, שהרי אחרי שכתב דברי ר"מ ור"י כתב וז"ל: בא ריב"ב לתת שיעור בעירוב בדבר ידוע.

ב. אי אפשר לומר שלר' יהודה ב' סעודות של עירוב הוו יב' ביצים, שהרי בגמ' (עירובין פג.) אמרו דתניא כמה שיעור חצי פרס (לפסול את הגויה-רש"י) ב' ביצים חסר קימעא דברי ר"י וא"כ שחצי פרס כ-2 ביצים, פרס שהוא שיעור סעודה כ-4 ביצים, ושתי סעודות כ-8 ביצים, וא"כ אי אפשר לומר שלרבי יהודה שיעור ב' סעודות של עירוב יב' ביצים. וכן עולה מדברי הב"י (סימן ת"ט) וז"ל: "וכיון דלר' יהודה ור' יוסי הוא שיעור חצי פרס שני ביצים נמצא דשיעור ב' סעודות שמונה ביצים" עכ"ל.

ובפר"ח (סימן תפ"ו) כתב דלשיטת התוס' שיעור שתי סעודות קרוב לעשר ביצים, ובב"ח כתב שהטור שכתב שמונה ביצים אזיל בשיטת התוס' [ושיטה זו היא היחידה הנמלטת מהקושיות הנ"ל, אך שיטה זו לא תתישב עם מה שכתבו התוס' שזית הוא חצי ביצה, שהרי לשיטה זו יש בכל ביצה שתי גרוגרות ורבע ובביצה יש שני זיתים, והרי מוכח מהגמ' בשבת (צא). דגרוגרת גדולה מזית ואחר זמן ראיתי שכן הקשה בשבח פסח, ועוד הקשה דא"כ הטור לא אזיל בשיטת אביו הרא"ש ולא הזכיר שיטתו ותימה (ולא הבנתי קושייתו שמלבד לדעת הט"ז (בסימן תט סק"ח) אין מ"ד שהטור סובר או מזכיר דעת אביו הרא"ש וצ"ע). ובמ"א (סימן תפ"ו סק"א) כתב דלא דק ולחומרא לא דק, אבל לענין שאר מילי צריך לדקדק בדבר וצ"ע].

ומ"מ השיטה בעלת השיעור הכי גבוה שהובאה בב"י היא שמונה ביצים ואף עליה השיג בב"י וכתב שהיא טעות סופר.

סעודות בקב), והרא"ש (פ"ח ס"ג) העתיק דברי הרי"ף וכתב: "מדהביא רב אלפס כל זה משמע דהלכה כהני תנא"י" (כוונתו במה שכתב לשון רבים שלעניין טומאת אוכלין קי"ל כר' שמעון, עיין בק"נ אות פ'). והריטב"א (פב: ד"ה וחצי חציה) כתב: "ומסתברא דהלכתא כר' יוחנן בן ברוקא, דרב פפא בגמרא קרי לה בלשון חכמים למימרא דהלכתא כוותיה" (אכן הריטב"א גרס בגמרא בדף פ: קמ"ל דשמונה עשרה גרוגרות לא הוין שש ביצים וא"כ לשיטתו גרוגרת קטנה משליש ביצה). וכן הוא במאירי (פב: ד"ה ולענין פסק) בשם גדולי הפוסקים. וכדברי הרמב"ם פסק בשו"ע (סימן שס"ח סעיף ג') בסתם (והביא ב"א דברי מ"ד שמנה ביצים), וכן כתב בסימן תט' (סעיף ז'), וכן עולה ממה שכתב בסימן תרי"ב (סעיף ד') גבי שיעור אכילת פרס שכתב י"א ד' ביצים וי"א ג' ביצים. וידוע דהלכה כ"א בתרא כדמוכח בכמה דוכתי ואכמ"ל.

3. שיטת רש"י: (עירובין ד.) גבי הנכנס לבית המנוגע ובגדיו עליו טהורין עד שיששה בכדי אכילת פרס. וכתב רש"י (ד"ה פרס): **ד' ביצים** הן מזון סעודה בינונית, פרס לשון פרוסה ששיעורו **בחצי ככר האמור בעירוב** דבעינן מזון ב' סעודות ע"כ. וזה לדעת ר"ש שסובר שכיכר של עירוב שיעורה שמנה ביצים, וכן כתב רש"י פסחים (מד. ד"ה ואמר רבה בר בר חנה, גבי זר האוכל תרומה בכזית בכדי אכילת פרס) וכן הוא ברש"י (כתובות סד: ד"ה חציה) ובעירובין (פב:). וכתב רש"י (עירובין פב: ד"ה חציה בסופו) אע"ג דר"ש לענין עירוב הוי הכיכר ג' סעודות (וכאן הוא רק ב' סעודות), התם הוא דבשיעור עירוב נתכוונו כולם להקל. אבל שיעור סעודה קים להו לרבנן הכי (ד' ביצים) עכ"ל. וכדעת רש"י שלענין עירוב שיעור ב' סעודות הוא ה' ביצים ושליש כן כתב הרשב"א (בעבודת הקודש שער ה' סימן ט"ו) וז"ל: "יראה לי (דשיעור עירוב) כל שיש בו כדי חמש ביצים ושליש", וכן כתב בחידושו (עירובין פב:) וז"ל: "ומסתברא לענין עירוב קי"ל כדברי המקל". וכן נראה שיטת הראב"ד, שכתב הרמב"ם (בפ"ה מהלכות שבת): "וגרוגרת אחד משלשה בביצה" וכתב עליו הראב"ד: "קרוב הוא ואינו מכוון", שלשיטתו גרוגרת אינה מגיעה לשליש ביצה, וזה מסתדר עם שיטת ר"ש. ועיין בשלטי גיבורים (דף כו. מדפי הרי"ף אות א') שהביא לשון ריא"ז: "ולי נראה שיש להקל כדברי האומר ה' ביצים בינוניות ושליש, שהלכה כדברי המקל בעירובין" וכן הוא בטור (סימן תט) ע"פ הגהת הב"י.

4. שיטת הטור: כתב הטור (סימן תט): "שיעור שתי סעודות בנויות שהן שמונה ביצים". ובב"י כתב דשמא הוי טעות סופר וצריך לגרוס חמש כר' שמעון (ואע"פ שר"ש סובר חמש ושליש לא דק בדבר מועט) (ואעפ"כ הביא השו"ע דעת המצריך שמונה ביצים ב"א בסימן שס"ח סעיף ג', ובגר"א שם כתב שנפלה ט"ס בשו"ע וצ"ל שני שלישים מח' ביצים).

ובט"ז (סימן תט סק"ח) כתב להגיה בדברי הטור: שש ביצים, שכך כתב ברמזים (קיצור פסקי הרא"ש, וכתב הט"ז דאי לאו הכי יצא דפליג הטור על אביו הרא"ש).

ובב"ח (סימן תט ד"ה ומ"ש שהן ח' ביצים) כתב ליישב דעת הטור כתוס' שפוסק כר"מ וכר"י, ואע"פ שלפי הטור שתי סעודות הוין שמונה עשרה גרוגרות שהן שמונה ביצים ולפי התוס' הוי יותר משמונה ביצים מ"מ כיון דלענין בית המנוגע הוי שיעור סעודה בארבע ביצים לא מחמירין גבי עירוב טפי. [וכן יישבו הגר"א?] ע"ש. וכתב המשנ"ב (סימן שס"ח סק"ב) דלכתחילה יש לנהוג כן ובדיעבד די בשש ביצים, ועיין בשער הציון (סק"א) ומשם בארה. לענין דרישה וְלשַׁלְבוּ וּלְבַאֵר אֶת הַבִּיטָה.

ואם באנו לסכם השיטות: הדעה שלשטתה שיעור עירוב הוא הגבוה ביותר (לבד ממה שכתבו האחרונים בדעת התוס', עיין הערה 3) היא ששיעור שתי סעודות הוי שמונה ביצים ולפי זה שיעור ביצה הוי שתי גרוגרות ורבע, ולפי שיטת הרמב"ם יוצא דגרוגרת הוי שליש ביצה, וגרוגרת הוי גדולה מזית וא"כ "כזית" הוי פחות משליש ביצה. וכדעת הרמב"ם פסק מרן בסימן שס"ח (סעיף ג) ובסימן ת"ט (סעיף ז).

קושיות על שיטת תוס' מהמציאות ומגמרות

(ב) והנה הבאנו לעיל דעת התוס' שזית הוי חצי ביצה ודבר זה קשה מכמה סיבות:

1. מכח"ש את המציאות: מי שיראה זיתים היום יראה שאינם אפילו שישית ביצה. ואם יאמר האומר שנתקטנו הביצים, יש לטעון כנגדו:

א. הגמרא (ברכות לח:) מספרת על רבי יוחנן שאכל זית ובירך אחריו ברכה אחרונה, ובגמרא ואף בראשונים לא העירו מזה מידי, וז"ל הרי"ף שמעינן מינה

דכל היכא דאיכא כזית בעי ברכה תחלה וסוף עכ"ל וכן נקטו הראשונים מכח סוגיא זו, ואם היה צד להגיד שהתקטנו הזיתים היה נראה לומר שמחורבן הבית נתקטנו, ורבי יוחנן חי כמאה שנה אחר חורבן הבית ואעפ"כ בירך ברכה אחרונה על זית שאכל. ואדרבא מצאנו לתשובת הגאונים (מוסאפיה (ליק) סימן נח) שהביאו ששיעור ברכה אחרונה הוא כזית כמו שעשה רבי יוחנן⁴. וגם אם תאמר שהזיתים נתקטנו קשה מדוע דווקא הזיתים נתקטנו, הרי אותם אחרונים שסוברים שהזיתים נתקטנו הם הם החולקים אמ"ד שהביצים והגרוגרות נתקטנו, וסוברים שנשארו אותו שיעור, ומהיכי תיסיק לחלק בין זיתים לביצים⁵.

אסוקי שמעתא

⁴ אכן איתא בירושלמי (פאה פ"ז ה"ג) שר' יוחנן אומר שבימיו נתקטנו הפירות והיה מקום לבעל דין לומר שכל המעשה ברבי יוחנן שאכל זית אחד ובירך ברכה אחרונה היה זה קודם שנתקטנו הזיתים, אך יש לדחות זאת שהרי איתא בגמ' שם שהעיד רבי חייא בר אבא על ר' יוחנן שברך ברכה אחרונה על זית מליח, ושאל ר' ירמיה לר' זירא: ר' יוחנן כיצד מברך על זית מליח כיון דשקליא לגרעיניה בצר ליה שיעורא, ואמר ר' זירא שהזית היה גדול (ומוכח שגם ר' זירא היה שם) ולא היה קשה לו על עצם הברכה על הזית, ור' זירא תלמיד רב יהודה תלמיד שמואל שהיה בן דורו של ר' יוחנן והרי ר' זירא הכיר את ר' יוחנן בסוף ימיו שהרי היה "נכדו" (הרוחני) [ומצאנו מימרות שאמר ר' זירא בשם ר"י (ברכות מז, פסחים עב, ב"ב קלז. ועוד. וכן מספר שישב לפני ר"י קידושין נב. ונדה כה:)] ולעומת זאת מצאנו מימרות של ר"י שר' זירא לא ידע אותם (שבת מז. עירובין יב. פסחים טו. ועוד)] ואעפ"כ ר"י בירך על הזית הרי דאף לאחר שנתקטנו הפירות הזית לא נתקטן, (וגם אם ר' זירא לא ראה את המעשה הנ"ל, גם ר' חייא בר אבא התחיל ימיו בבבל ורק אח"כ עלה לא"י) ובזה תיושב נמי הקושיא על תשובת הגאונים דלקמן, שאכן יש פירות שנתקטנו כדאיתא בירושלמי, אך הפירות שנתנו חכמים בהם שיעוריהם הם לא מתקטנים. ואע"פ שביירושלמי הנ"ל איתא דגם חייטם וענבים נתקטנו, בהם לא נתנו חכמים שיעוריהם בגודל הפרי אלא בדברים קבועים, כלומר שבחטיטן נתנו שיעור בפת קבועה שעשויה מחיטין, ובגפן ברביעית יין דנזיר כלומר על החומר שיוצא מן המאכל ולא על גודל הפרי עצמו. ושם בירושלמי מביא גרוגרת, ולא כותב שנתקטנה אלא שנתקלקלה (שבמקום דבש רקבובית) וזה חזוק לדברינו.

⁵ הן אמת שהגר"ח נאה כתב בספרו שיעורי תורה (מקור) שאכן הזיתים לא נתקטנו, אך היה זן של זיתים גדול יותר בעבר שאינו קיים כיום. אך דבר זה קשה שהרי זית הינו אחד הפירות היותר מצויים בארץ, ודבר תימה הוא לומר שאחד הזנים המצויים נכחד והזנים הנדירים יותר נשארו בכל רחבי הארץ. ועוד שקיימים היום עצי זית שמשערים את גילם בכ- 2000 שנה (כגון בגת שמנים).

ב. ראיתי בתשובת הגאונים שהובאה בספר האשכול (מהד' אלבק הלכות חלה קכח ע"ב) ובאוצר הגאונים (שערי תשובה סימן מו) שכתוב: "הלכך תלו חכמים ז"ל המדות בפירות ובביצים שהם קיימות ואינן משתנות"⁶.

ג. פרופ' מרדכי כסלו (חוקר ירא שמים, מבכירי חוקרי הצמחים של א"י) ערך מחקר מקיף והעלה שהזיתים של ימינו הינם אותם זיתים שבתקופת התלמוד, וישנם אף עצים שנשתיירו מאותה תקופה, וכמו כן נמצאו אלפי גלעיני זיתים במצדה שעל פיהם יותר קל לשער את גודל הפרי. (והם דומים לגלעינים של ימינו בעשר תכונות עיין תחומין כרך י' תשמ"ט עמ' 427, והליכות שדה עמ' 149), [כמו כן מוכח מן הירושלמי (ביכורים פ"א ה"ג) שמשערים בפירות א"י, וכן משנה בכלים (פי"ז מ"ז) ע"ש. וע"ע בספר מדות ושיעורי תורה (עמ' לז)⁷].

אסוקי שמעתא

⁶ אמנם יש שהסבירו תשובת הגאונים הנ"ל באופן שונה (וכך שלא תסתור את הירושלמי שהובא בהערה 4, אכן האחרונים דלקמן לא התייחסו לירושלמי) החזו"א (קוה"ש אות ו') כתב שמה שכתוב "שהן קיימים בכל עת ואין משתנים" ר"ל מציאותם קיימת ואין הטבע מחליף את הביצים על מין אחר כמו חילוף המדות שהן בהסכמת בני האדם, אבל שינוי הביצים בקטנותם ובגדלותם אינו מפסיד, ועוד למד מדבריו שבכל מקום משער הפירות ע"פ זמנו דאם צריך ביצה של ימי משה אכתי נפל שיעורא בבירא עכ"ל. ד. הרי אף דהסביר תשובת הגאונים בצורה שונה מ"מ לדינא מסכים לשער בכזית של היום. ובשו"ת בית יצחק (ח"ב יור"ד קל"ג אות א') כתב ליישב שמה שכתבו הגאונים היינו ע"פ הרוב, והביא יבין ושמועה לתשב"ץ (מאמר חמץ דף ל"א) שכתב במפורש שיש חילוק בין ביצים ממקום למקום (גבי שיעור מקוה) ובכך חיזק את שיטתו.

ויש להשיב על דברי בית יצחק א. גם אם יש חילוק בגודל הביצה תימה לומר שיש שינוי של 100% (ואף התשב"ץ לא לכך התכוון כמו שכתבנו ב"שיעור חלה" ע"ש. ב. עיקר הפירות שבהם נקבעו השיעורים ע"י חכמים הם הזיתים וכן שיערו בביצים, ותימה לומר שדווקא הם אלה שנשתנו. ועיין מש"כ בהערה 4.

⁷ בירושלמי (ביכורים פ"א ה"ג) מובא דיון גבי מאלו דברים מביאים בכורים. ולומדת הגמ' שחייבים דוקא ז' מינים שלומדים בג"ש "ארץ" "ארץ". נאמר בבכורים "ולקחת מפרי האדמה אשר תביא מארצך" ונאמר כאן "ארץ חטטה ושעורה" מה ארץ שנאמר להלן בשבעת המינים הכתוב מדבר אף ארץ שנאמר כאן בשבעת המינים הכתוב מדבר, הרי שנלמד בכורים מן הפסוק של השיעורין. ועוד בירושלמי (שם) שואלת הגמ' למה נכללו שבעת המינים בפסוק אחד, חד אמר לברכת מעין שלש, וחד אמר לשיעורין. ופירש הר"ש סרילאו (אחד מן הראשונים, ממגורשי ספרד) "ושמענין הכא דבפירות הארץ

2. ישנן מספר סוגיות שסותרות קביעה זו של התוס': (לעצב כמו "מכחיש את המציאות" מברשת כמו 1) עמ' 9 למטה

א. בגמרא (מנחות יא.) אמרינן: "היכי עביד קמיצה? אמר רב, חופה שלש אצבעותיו עד שמגיע על פס ידו וקומץ" (ובדף כו:): ריב"ל סבר אין קומץ פחות משני זיתים, ופסק הרמב"ם (בפרק י"ג מהלכות מעשה הקרבנות הלכה י"ד) כריב"ל. ובירושלמי מסכת יומא (רפ"ב): כהן שאין ידו מחזקת כשני זיתים פסול לעבודה. אלא דנחלקו האחרונים האם פסול לכל העבודות (משנה למלך שם) או רק לקמיצה (שפת אמת). ואם נאמר שכזית הוא חצי ביצה (לכל הפחות 27 סמ"ק) אז אחד מאלף כהנים לא מצאתי שיחזיק בחצי ידיו שיעור כביצה⁸.

אסוקי שמעתא

שיעור רחמנא חוקיו ומשפטיו". ועוד ע"ש שביאר לפי זה מדוע לא שנו בפסוק שיעור בהרת ועדשה, וכן כתב רש"י (סוכה ה: ד"ה לשעורין נאמר, וברכות מא. ד"ה ופליגא דרבי חנן).

ובכלל ידוע הלשון בפוסקים שבעה מינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל ודבר תימה הוא לשער בפירות ארץ נוכריה, (ואף שיש שאמרו שדי לנו שמשערים בפירות שנשתבחה בהם א"י ולא דווקא בפירות שגדלים בה ממש מ"מ לכל הפחות בא"י יש לשער בפירותיה ופשוט).

וכן במשנה בכלים (פי"ז מ"ז) כגרוגרת שאמרו לא גדולה ולא קטנה אלא בנונית. רבי יהודה אומר, הגדולה (וכתבו המפרשים שצ"ל הקטנה) שבארץ ישראל היא הבנונית שבמדינות, וכתבו הרמב"ם והרע"ב דאין הלכה כר' יהודה. וכתב התפארת ישראל שנחלקו ת"ק ור"י האם משערינן בפירות א"י או כל מקום לפי מקומו ונפסק כת"ק שמשערינן בא"י, ובמשנה אחרונה כתב שלת"ק משערינן לפי כל מקום.

⁸ אמנם יש מי שכתב לתרץ (שעורין של תורה א,ז) שבזמננו נתקטנו הידים, אבל עיין במאמרנו על על השיעורים שיצא לאור בעז"ה מה שכתבנו בזה, ועיין באגרות משה יור"ד ח"ג סי' ס"ו שהביא דברי רש"י שבת צב. ד"ה אשתכח שכתב "אפילו אין גובהן של לווים אלא ג' אמות כמננו"

[ואין להביא ראיה מב"ב עד: שכתוב שנכנס תחת המת עם רומחו ולא פגע בו ששם מדובר באגדות רבה בר בר חנה ושם ודאי שאינו כפשטם. ואף אם נאמר כפשטם, וכתב באג"מ שאף אז לא השתנה שיעור המקוה וכתב עוד שי"ל שדווקא הדור שזכה לקבל את התורה יש לומר שהיה גבוה ביותר, ואעפ"כ המידות נשארו כמידות של ימינו וכדאיתא בבכורות מד. ועוד חזון למועד].

אכן יש לדון כאן מכוח המשנה בכלים (פי"ז מ"א) הובאה בעירובין ל: "יש שאמרו הכל לפי מה שהוא אדם, מלא קומצו מנחה". וכתב החת"ס (או"ח צח) להוכיח מכאן שכהן שידייו קטנות ואינו יכול לקמוץ שני כזיתות יכול לקמוץ מספר פעמים וכך יישב קושיית המשל"מ על הרמב"ם שהשמיט הירושלמי

ב. איתא בגמרא (ביצה טז.) שאפשר לסמוך בעירובי תבשילין על השמנונית שעל גבי הסכין, ובלבד שיהא בו כזית. וכן פסק בשו"ע (או"ח סימן תקכ"ז סעיף ד'), ואם נאמר ששיעור כזית הוא 27 סמ"ק לא יעלה על הדעת שישאר על הסכין כשיעור זה. (הובא בחוברת "שיעור כזית" לרב הדר יהודה מרגולין).

ג. מתני' שבת (עו:) המוציא יין כדי מזיגת הכוס, ובגמ' אמרינן שהוא רובע רביעית, כדי שימזגנו ויעמד על רביעית.
ובגמ' (עו.) תנא [יין] יבש בכזית דברי רבי נתן.

אסוקי שמעתא

הנ"ל, מכיון שסתמא דתלמודא דידן פליגי עליה, אך עדין לא איפרק מחולשיה שהתורה תחייב קמיצה בשיעור שאינו בנמצא בכהנים, וכל מה שדברה הוא בדיעבד.

וכדי לבסס את הדברים, ערכתי ניסוי קמיצה, וכך נעשה: (הניסוי נעשה בחסות אימי מורתי שנדבה את מטבחא לצורך הניסוי).

לקחתי קמח ושפכתי לתוך צלחת וקמצתי עם שלש אצבעותיי (ידי גדולה יחסית), וניקיתי באגודל וברזת את השאריות ושפכתי לתוך בקבוק תינוקות (חתכתי את ראש הבקבוק כדי שיכנס בקלות) וחזרתי על הפעולה פעמיים כדי שאם תהיה טעות תתחלק בשתים, ויצא לי ממוצע של כל קומץ 26.7 סמ"ק ולפי זה כל כזית עד 13.35 סמ"ק [החישוב הוא 2] לאחר מכן ביקשתי מאחותי שתקמוץ (ידה יותר קטנה) ויצא ממוצע של כל קומץ 21.99 סמ"ק ולפי זה כל כזית עד 10.99 סמ"ק.

והעיר לי אאמו"ר שליט"א שיתכן שהקמח בימיהם היה יותר גס שהרי לא היה להם מטחנות חשמליות, ולכן ניסיתי גם בפירורי לחם: בקמיצה שלי יצא ממוצע של 25.13 סמ"ק כלומר שכל כזית עד 12.56 סמ"ק, ובקמיצת אחותי יצא ממוצע של 20.4 סמ"ק כלומר שכל כזית עד 10.2 סמ"ק (ודאי שהניסוי לא מדויק לחלוטין והוספתי קצת קמח ושיעורתי קצת למעלה כדי לצאת מידי ספק, ומ"מ הדבר מוכח שהזית אינו עולה על 13 סמ"ק). (הן אמת שלפי הרמב"ם קומצים בארבע אצבעות, אך רוב הראשונים חולקים על כך, וגם אם נפסוק כרב פפא שאומר בארבע אצבעות יש ליישב דעת רב). ואחר זמן העיר לי יהושע מלק הי"ו שהניסוי נערך בצורה לא מדויקת מכיון שיש את עובי הבקבוק עצמו, והיה לי לחשב בשנתות, אך מ"מ גם אם היה טעות היא הייתה כלפי מעלה, ואדרבא זה מחזק שיטתנו. ומ"מ חזרתי וקמצתי ומדדתי לפי שנתות ויצא לי כדלהלן: **לעשות טבלא עם כל הנתונים, ובמקום לי ולאחותי לכתוב יד**

גדולה ויד בנונית

קמח- 25 סמ"ק לי 20.51 סמ"ק, לאחותי סולת (קמצתי בארבע אצבעות כי אי אפשר בשלש משום שהסולת בורחת) 14 סמ"ק לי 13.01 סמ"ק לאחותי ובפירורי לחם 15.5 סמ"ק לי 12.51 סמ"ק לאחותי והרי כדכתבנו, ולפי זה זית אף קטן יותר.

אמר רב יוסף רבי נתן וריב"י אמרו דבר אחד, רבי נתן הא דאמרן, ריב"י על דברי ב"ה שאמרו שדם נבלה מטמא, לא טמאו אלא בדם שיש בו רביעית הואיל ויכול לקרוש ולעמוד על כזית, אמר אביי דילמא לא היא עד כאן לא קאמר רבי נתן הכא דבעי רביעית אלא ביין דקליש (כלומר יש בו מעט מוצקים ולכן צריך רביעית כדי להגיע לכזית לכשיקרוש) אבל דם דסמיק לא (יש בו הרבה מוצקים, ודי פחות מרביעית דם כדי להגיע לכזית המטמא) אי נמי עד כאן לא קאמר ריב"י אלא בדם דסמיק ולכן צריך בו רביעית, אבל יין דקליש כזית הוי יותר מרביעית, וכי מפיך פחות מכזית לחייב.

והנה במאמרו של פרופ' מרדכי כסלו הביא שבאנציקלופדיה העברית כתוב שכמות המוצקים ביין הממוצעת עומדת על 5% מכמות היין (וכתב שאם נוריד את הגלצרין יהיה אף פחות מזה). לעומת זאת כמות המוצקים בדם היא 19% מכמות הדם.

ובתרגום למספרים: ברביעית יין (81 סמ"ק לפי 3 גרם למטבע הדרהם), יהיה 4.05 סמ"ק מוצק, ואילו ברביעית דם תעמוד כמות המוצקים על 15.4 סמ"ק, ולכאורה שיטת רב יוסף שמשווה בין קרישת דם ויין היא נגד המציאות.

והיה נראה לי לומר שרב יוסף לא חולק על מידת הקרישות של הדם והיין אלא טענתו היא שמכיוון שיש משקה שמשיעור רביעית קרישתו עומדת על כזית, לכן כל משקה משיעור רביעית יש לו חשיבות ככזית, וכיוצא בדבר מצינו בטומאת שרץ שמטמא מבכעדשה משום שתחילת בריאת אחד מן השרצים (החומט) הוא בכעדשה, וכן טומאת בשר אדם ובהמה מתים עומד על כזית שכן תחילת ברייתם בכזית (עיין במאמרו של פרופ' מרדכי כסלו שרצה להביא מכאן ראיה ששיעור הזית הוא כגודלו היום).

אלא שיש לדחות הבנה זאת מכמה טעמים:

א. מדברי אביי עולה שבדם יתכן שקרישתו תעמוד על כזית אף בפחות מרביעית ואעפ"כ לא חייב רב יוסף בפחות מרביעית [ויש לדחות דלרב יוסף פשיטא שרק רביעית דם תעמוד על כזית].

ב. הרא"ה (בדר הבית בית ד' שער א') לומד מסוגייתנו לגבי ביטול איסורים, שאם נפל כזית דבר קרוש, לתוך הרוטב יש לשער אותו בתור

רביעית [לדוגמא אם לסיר של 40 רביעיות רוטב בשר, נפל כזית חלב קרוש, הכל אסור אע"פ שיש כאן הרבה יותר משישים].

הרי שהבין שהוא דין בכל הנזלים שכך מחשיבים את השיעור שיש בהם כשהם מוצקים ואינו דין מיוחד בדם. [ואף שהרשב"א (במשמרת הבית שם) והר"ן (לד: ד"ה אמר רבי חנינא) לא קיבלו דבריו, הם דחאו מטעמים אחרים, שבשבת צריך להוציא דבר חשוב ונתנו שיעור חשיבות ביבש כדי שברטוב יגיע לרביעית והא כזית, וכן בדם לח נתנו שיעור שיקרוש יעמוד על כזית אבל כאן הולכים בתר הטעם ואינו נותן טעם יותר ממה שהוא ע"ש. ועוד עיין ברשב"א שכתב שזה חומרא הבא לידי קולא, וכתב שיש ב15 ביצים הרבה משישים זיתים והבאתיו לקמן (תחת הכותרת "דעת שאר הראשונים)].

ופרופ' מרדכי כסליו יישב שעם הקרישה נפרש מהדם נסיוב (נוזל כמו בגבינה למעלה "נסיובי דחלבא") ועמו כמחצית מכמות הפלזמה (אשר מכיל את המוצקים בדם)⁹

אלא שבאור תורה (כסליו תשס"ד) כתב הרב יוסף מלמד שערך ניסוי בדם פר שהניחו בצנצנות זכוכית בכמות של 600 סמ"ק (עשה לפי מדת רביעית של 75 סמ"קX6 כדי שגם אם תיהיה טעות היא תתחלק ב6).

ואופן הניסוי היה שהכניס את הדם בצנצנת זכוכית וכיסה אותה ברשת של מתכת כדי לאפשר התייבשות, לאחר שהתייבש הדם כתש אותו לאבקה והרעיד את האבקה בצורה ממושכת כדי לסלק במדת האפשר את חללי האויר. והתוצאה שקיבל היא אבקת דם קרוש בנפח של 110 סמ"ק שזהו הצטמקות לכדי 18.3% מכמות הדם הראשונית ולפי דבריו שיעור כזית עומד 13.75 סמ"ק.

וכשדברתי עם פרופ' מרדכי כסליו ביאר לי שיש שתי אפשרויות להקריש דם 1. בצורה מלאכותית-לחמם את הדם או לייבש וכמו שעשה הרב מלמד. 2. בצורה

אסוקי שמעתא

⁹ פרופ' מרדכי כסליו אמר לי ששאל רופא ורופא שיניים והם אמרו לו שכמות הפלזמה שיוצאת היא כמחצית, אך אי אפשר לדעת כמות זו בדיוק משום שהדבר משתנה בין פצע לפצע] וא"כ גודל הקריש שיוצא הוא קטן בכ50% מכמות המוצקים בדם (שזה מעט יותר מ7 סמ"ק).

טבעית הדם מתייבש מעצמו ללא שום פעולה. באופן זה (השני) יוצאים ידי חובה גם חומרים מוצקים מן הפצע, לכן קריש הדם שיוצא הוא קטן מכמות המוצקים בדם.

ועדיין היה לי קשה שלפי דבריו צריך להעמיד את הגמ' דווקא שנשפך הדם מן הפצע ולחוץ, ולא שקרש ממקומו, וביאר לי הרב יצחק סומר (ר"מ בישל"צ ורוקח) שבדם קיים חומר שגורם לקרישה. חומר זה אינו פעיל רוב הזמן, ורק בעת שנפתח הפצע נכנס החומר (שבעצם מהוה חיבור של חלבונים) לפעולה. ואופן פעולתו הוא, שאם צריך לדוגמא להקריש מליון מולקולות, הוא מפעיל מולקולה אחת שחותכת עשרה מולקולות, וכל אחת מהעשר חותכות עשר וכן הלאה שמגיעים למליון מולקולות ואז נוצרת הקרישה, ודבר זה גורם במהירות ולאחר הפעולה נוצר גביש דם בתחתית הכלי שבו הדם הקרוש, ובראש הכלי נשארו עדיין נסיובי דדמא שלא נקרשו, ושם נמצאים גם חומרים מוצקים (ואמר שכנראה כך היתה גם כוונת פרופ' כסליו).

והנה בחולין (פז:): אמר רב יהודה אמר שמואל כל מראה אדמומיות מכפרין (לזריקת הדם) ומכשירין (את הזרעים לקבלת טומאה), ושואלת הגמ' ברור שמכשירים האי גם מים מכשירים, ומתוך רב אסי מנהרביל בצללתא דדמא (רש"י באותן מים שהן מן הדם עצמו, שכשהוא נקרש יש סביבתו צלול כמים ואם יש בו מראית דם מכשיר ואי לא לא) ע"ש בסוגיא והיא סייעתא לדברים (וכ"ש לרש"י שם שהחיוב כרת על האוכל דם זה הוא דווקא אם אכל מהדם הגמור ולא מן המים שפרשו ועיין תורת חיים שם).

ד. מתני' (יומא עג:): שיעור אכילה ביו"כ להתחייב עליו כרת ומלקות ככותבת הגסה, ואסיקנא בגמ' (עט:): שמע מינה כותבת הגסה שאמרו פחות מכביצה, כביצה משבעא ככותבת מיתבא דעתיה.

וכתב הרמב"ם (שביתת עשור פ"ב ה"א) שהוא פחות מכביצה מעט. וכן כתב הר"ן (יומא ג. ד"ה מתני' בפרקין), וכן כתב בשו"ע (סימן תרי"ב סעיף א').

וכתב הר"ן (שם, ד"ה ונמצינו) שכל שהאכילוהו שני שליש ביצה בינונית אין כאן איסור כרת ומלקות, וכן כתב בשו"ע (סימן תרי"ח סעיף ז), וכתב המ"א (סק"ז) דלאו דוקא שני שליש וה"ה יותר מעט רק שלא יהיה כביצה. ומ"מ יוצא ששיעור

ככותבת היינו כ-70% משיעור ביצה, וסביר לומר שאינו קרוב ביותר לשיעור ביצה שהרי בביצה כבר שבע לעומת ככותבת שרק מיישבת דעתו. ובספר שיעורי תורה (סימן ג' אות י') שיער שהכותבת היא כשלשת רבעי ביצה.

והנה הגמ' (כריתות יד.) דנה גבי האוכל אכילה וחייב עליה ד' חטאות ואשם אחד, והוא טמא שאכל חלב והיה נותר מן המוקדשין ביום הכיפורים. שואלת הגמרא-שנעמיד שחייב ה' חטאות ע"ש, ומתרת שמדובר שאוכל כזית אחד ולא יותר, ומקשה גמרא על תירוץ זה, הרי שיעור אכילה ביום הכיפורים להתחייב עליו ככותבת, וכותבת יש בה שני זיתים. ע"כ דברי הגמרא לענינו.

וכתב הפר"ח (תפ"ו סק"א) שבכלל שלש שתיים. כלומר כוונת הגמרא שבכותבת יש לפחות שני זיתים, לאו דווקא שניים וע"פ הגמרא ביומא שהבאנו לעיל, שמסקנתה שככותבת הנו פחות מכביצה, מוכרחים לומר שבכביצה יש יותר משני זיתים.

אמנם בתה"ד (ח"ב סימן כו) מתרץ שהסוגיא בכריתות הינה ע"פ מאן דאמר שככותבת הגסה והביצה שוות בשיעורן ואין קושיא אך דוחק להעמיד כל הסוגיא שלא אליבא דהלכתא. (10.).

ה. ירושלמי דמאי (פ"ה ה"ה) אין בלילה אלא לין ושמן בלבד רבי יוחנן אמר עד כזיתים הנבללים. ומקשה הגמרא שהמשנה חולקת על רבי יוחנן שאומרת שיש בלילה בתמרים וגרוגרות ותירצו בגמרא פתר ליה עד כזיתן. כלומר חותך ומפרק עד שיהו בגודל זית ומשמע שגורגרת גדולה בדבר הניכר מן הזית **ירושלמי שביעית** (פ"א ה"ג) על המשנה: אחד אילן סרק ואחד אילן מאכל רואין

אסוקי שמעתתא

¹⁰ ויש ליישב דברי הגמ' שם היכי נחלקו בשיעור כותבת הגסה דיש מ"ד גדול מכביצה ויש מ"ד שקטן, הרי אפשר לבדוק מהו התמר הגדול ונראה בהסבר הגמ' דאמרינן התם בעי רב פפא ככותבת הגסה שאמרו כגרעינתה או בלא גרעינתה כלומר שיש כותבת הגסה מצויה שהיא קטנה ודאי מכביצה ויש כותבת שגסה יותר מן הממוצע שהיא כביצה (ויש אף גדולות מכביצה אך אינם מגיעות אלינו אלא מיוצאות לחו"ל) ונחלקו בגמ' באיזה גסה משערין.

עוד רגע אדבר במה שכתב השפת אמת ליישב דברי הגמ' שם דאמרינן התם אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי תרי קבי דתמרי חד קבא דקשייתא וסריח (יש בהם קב גרעינן ויותר) והרי במציאות אינו כן? וכתב ליישב דכוונת הגמ' דקב כותבת הגסה יש יותר משני קב בכותבת בנונית.

אותן כאילו הן תאנים (לעניין שצריך שיעור ככר כדי שיהיה מותר לחרוש את כולה) אם ראויין לעשות ככר דבילה (הגוף המחובר מן התאנים שהן נקבצים זו על זו עד שיהיו כדמות ככר לחם – רמב"ם וכן פירש רע"ב) של שישים מנה באיטלקי. שואלת הגמ' ולמה אמרו תאנים, ע"י שפירותיהם גסין והן עושות הרבה, הרי אתרוג פירותיו גסין ואינו עושה הרבה זיתים עושין הרבה ואין פירותיהם גסין ואלו (תאנים) עושות הרבה ופירותיהן גסין. אמר ר' חייא בר אדא: כל אילנא עבדין שנה, פרא שנה, והדא תאינתא עבדה כל שנה ע"כ. ומוכח מהגמ' שבת צא. שגרורת גדולה מכזית וכאן מוכח שההבדל בין תאנה לזית הוא ניכר שהתאנה פירותיה גסין והזית אין פירותיו גסים. וב' גמרות אלו מוכיחות שיש הבדל ניכר בין גרורת לזית. ומכאן יש לדחות דברי האומרים בדעת הרמב"ם שזית הוא כשליש ביצה, ע"פ מה שכתב שגרורות היא שליש ביצה וכתבו שזית הוא פחות במעט מגרורת ועיין במשנ"ב תפ"ו סק"א.

ו. בגמרא (גיטין פו:): קרצית שבעמיר אינה פוסלת במי חטאת, מאי קרצית אמר אביי דידבתא דביני כיפי... וקרצית לא פסיקא ליה, דגדולה לא פסלה וקטנה פסלה, ועד כמה אמר ר' ירמיה ואיתימא ר' אמי עד כזית. וכתב רש"י דידבתא: זבוב גדול כמין חגב. הרי אומרת הגמ' שהקרצית הנמצאת בין העומרים עד כזית נחשבת קטנה. (והראה לי זאת אאמו"ר שליט"א).

ז. גמרא (שבת צה:): חמש מידות בכלי חרס ניקב כמוציא משקה.. ניקב ככונס משקה.. ניקב כשורש קטן.. ניקב כמוציא זיתים. **וכתב הרמב"ם** (בפ"ה מהלכות תרומות הל' ט"ו), וכמה יהיה בנקב, כדי שרש קטן. והוא פחות מכזית.

ובחידושי המאירי כתב: "בכדי שיצא ממנו שרש קטן והוא פחות מכזית מעט" (והראה לי זאת חברנו יהושע מלך הי"ו).

ח. בתוספתא נגעים (פ"ז משנה ו'): מטלית שיש בו שלש על שלש (אצבעות), כיון שנכנס רובה לבית טהור – טמאהו. ובסיפא (בתוספתא שלפנינו הגירסא שונה, וגירסא זו היא מגמ' ביבמות קג:), היו בה כמה זיתים, כיון שנכנס ממנה כזית לבית טהור – טמאה. וכתב רש"י (ד"ה היו בה כמה זיתים): ואין בה אלא ג' על ג' אלא שחוטה עבה. כלומר שיש מציאות שבמטלית של שלש על שלש יש כמה זיתים.

ואם נחשב שיעור אצבע ע"פ הגר"ח נאה – 2 ס"מ, ולפ"ז שיעור מטלית היינו 36 סמ"ר, ואם נאמר ששיעור כזית היינו חצי ביצה המטלית צריכה להיות בעובי של לפחות 1.5 ס"מ (כדי שיכנסו שני זיתים $1.5 \times 36 = 54$). ואף אם נאמר שהזית היינו שליש ביצה צריכה המטלית להיות לפחות כ- 1 ס"מ¹¹. והוא דוחק.

ט. יש שרצו להוכיח מדברי הגר"א במשלי (כב, ט) שכתב בשם הזוהר שיש בעשרה זיתים שלשה ביצים, אך יש שפקפקו על מקור הדברים מאחר ולא נמצא דבר זה בזוהר.

ישנם עוד כמה ראיות שהובאו במחברי זמננו, ומשום שאין נראה בעיני שהן מוכרחות הבאתי דבריהם בקיצור

1. אור תורה כסליו תשס"ד הביא הרב יוסף מלמד ראייה מפתית המנחות בבית המקדש בגמרא מנחות (עה:) ומדברי רבנו גרשום שם ("והמפרש") שפותתים את המנחה שש עשרה פעמים עד אשר מגיעה לגודל כזית, ולפי זה כזית קטן בהרבה ממה שמוחזק שזית הוא כחצי ביצה ע"ש בדבריו.

2. פרופ' מרדכי כסליו הביא ראייה מספרי זוטא (חוקת עמ' 306) שאמרו שם "כזית מן המת טמא, שכן הוא תחילת יצרתו" (של האדם) ומוכיח שם שהוא כגודל כזית של ימנו. ע"ש

3. הרב בועז אופן (פרי עץ הגן כסליו תשנ"ח) הביא ראייה מהגמרא במכות (טז). שמוכח משם שבי' נמלים יש כזית. יש לדחות ראייה זה מהגמ' בנזיר נב. ומשבת כח. וכן יש לעיין ברמב"ם (מאכלות אסורות פ"ב הכ"ה) במאירי ובתוס' שם במכות גבי מספר הנמלים ודו"ק.

ומהדורות הקודמות של הקונטרס הובאו דבריהם בארוכה ע"ש¹²

אסוקי שמעתא

¹¹ ראייה זו נלקחה מתוך מאמרו של הרב בועז אופן ("פרי עץ הגן" קובץ תורני של ישיבת ר"ג, כסלו תשנ"ח).

¹² ויש שרצו להקשות על מאי דאמרינן ששיעור כזית הינו קטן מכח המשנה בחולין (קט). דקתני הלב קורעו ומוציא את דמו. ואמרינן בגמ' כריתות (כב.) א"ר זירא אמר רב לא שנו אלא בלב עוף הואיל ואין

ומכל הראיות הנ"ל נראה לומר שהתוס' לא ידעו מהם זיתים כיון שלא גדלו בגבולם. וכן הובא בקובץ מוריה שנה ח' גליון ב – ג, (תחת הכותרת פסקי רבותינו שבאשכנז בדור הסמוך לגזרות ק"ט (לפני כ- 730 שנה), סעיף ח', ונדפס בשנית בקובץ המועדים פסח א') וז"ל: כורכן בבת אחת ואוכל פי' כזית מצה חרוסת ומרור ושיעור כזית חצי ביצה, וקשיא האיך מחזיק בית הבליעה כל כך הא אמרינן שיעור בית הבליעה כביצה (כריתות יד.). וי"ל כשהאוכל מרוסק מחזיק יותר מכביצה. (לשון המרדכי): ולי הכותב אינו קשה **כי ראיתי זיתים בא"י ובירושלים אפילו ששה אינם גדולים כביצה** עכ"ל. הרי בהדיא שכל קושית התוס' הייתה מחוסר ידיעת המציאות.

ונראה להוכיח מעוד מספר מקומות שרואים שהתוס' לא היו בקיאים בפירות א"י: (לעצב ככותרת "והנה הבאנו לעיל")

1. הגמרא בפסחים (לו.) דנה האם אפשר לצאת ידי חובת מצת מצוה בביכורים, ומביאה דברי ר"ע מצה ומרור (הקישן הכתוב על מצות ומרורים – רש"י) מה מרור שאינו ביכורים אף מצה שאינה ביכורים, וכתבו התוס' (ד"ה מה מרור): "ולכא למימר מרור היינו זית שהוא מר כדדרשין והנה עלה זית טרף בפיה, אמרה יונה יהא מזונותי מרורים כזית.. ועוד **שזית האילן מר ולא הפרי** כדמשמע עלה זית עכ"ל. וכל טועם זית (בעיקר לפני הכבישה) יאמר שאין מר כמותו. ועוד שהתוס' הוצרכו להביא פסוק דמשמע ממנו שזית מר ולא הוכיחו זאת מן המציאות¹³.

2. התוס' (יומא פ. ד"ה ושיערו חכמים), לאחר שהביאו קושית ר"ת דלעיל דמשמע מהגמ' שבת שגרורות גדולות מכזית וכאן גבי עירוב משמע שבביצה יש ג'.

אסוקי שמעתא

בו כזית. והרי לב הוא גדול במעט מגודל זית. ויש לדחות שאינו גדול כ"כ מגודל זית ואין גודלו עולה על חצי זרת לכל היותר, ועוד הרי הסביר התשב"ץ (בהגהותיו על הרא"ש בחולין) שמייירי בדם הכנוס בו לחוד ובו אין כזית, וכתב שראה לרש"י שפירש כן בהדיא (לכאורה כוונתו לרש"י ד"ה לא שנו) ועיין עוד ברמב"ם מאכלות אסורות פ"ו ה"ו ובלח"מ שם.

¹³ אף שזה אינו כ"כ קושיא, שמצינו כעין זה בדוכתי טובא שהגמ' מוכיחה מפסוקים דברים הניכרים במציאות.

גרוגרות ורק שני זיתים הביא תירוץ ר"ת וז"ל: **דגרוגרות בלא גרעינין קאמר הכא** ונמעכות ונדרסות טפי ונוחין להשימן בבית הבליעה, וזיתים יש בהם גרעינין וקשין ועגולין ואינם נדבקין בבית הבליעה, [וע"ש ר"י שדחה דבריו: א. גרוגרות אין בהם גרעינים. ב. סוגיא דככריתות (שממנה למדנו שבביצה יש שני זיתים) מדברת על בשר]. הרי שר"ת חשב שבתאנים יש גרעינים ודבר זה אינו, כידוע. וראיתי מי שתרץ שכוונת ר"ת שמכיון שהגרוגרות הם ללא גרעינים לכן אפשר למעוךמהם ולהכניס ג' מהם לבית הבליעה (ומ"מ ר"י לא הבין כך בדבריו)

3. מתני' (מנחות פו.) שלשה זיתים (הן), וכתב רש"י: שלש לקיטות יש בזית. ובתוס' כתבו בשם רש"י ג' פעמים בשנה מוסקים את הזיתים לפי שאין מתבשלים בבת אחת והקשו דא"כ לא יהיו חייבים בפאה ויש משניות מפורשות שחייבים בפאה. ולכאורה תקשה מן המציאות שאין מוסקים אלא פעם בשנתיים. (באזור אלול – תשרי) ולא ג' פעמים בשנה. והמעין ברמב"ם בפהמ"ש וכן באיסורי מזבח (פ"ז ה"ח) יראה שהסביר המשנה בפשיטות במסיקה אחת, ושלש צורות מסיקה. ועיין בהערה¹⁴

4. כתב ראבי"ה (ברכות ס" קז): "וכל היכא שצריך כזית צריך שיהיה מאכל בהרווחה **לפי שאין אנו בקיאים בשיעור זית** כדי שלא תהיה ברכה לבטלה". (והמעין בלשונו יראה דפשוט לו דמברכין על כזית וכמו שברך ר' יוחנן אלא שלא ידעין כמה הוא שיעורו, ולא משום התקטנות שיעורו).

ועוד יש ראיות למכביר, ועיין בקונטרס בין השמשות לגר"מ מאזוז (בסוף משנ"ב "איש מצליח" ח"ג).

אסוקי שמעתא

¹⁴ לגבי קושיות 3 ו-4 כתב הרב שלמה הירש שליט"א שחלילה לומר שהתוס' באופן כללי לא ידעו את המציאות ואם לא היו יודעים היו מבררים אותה ולא פוסקים בלי לדעת (וכתב עוד שרבים מבעלי התוס' עלו לא"י, אך דבר זה אינו מדויק, שאכן עלו כ-300 רבנים בשנת תתקע"ד אך הם היוו מיעוט מבעלי התוס' ועוד שהר"ש משאנץ עלה בסוף ימיו לא"י ואעפ"כ יש מקומות בפירושו שמוכח שלא הכיר סוגי הפירות, כלומר אף שעלה לא"י לא הספיק לחזור אפילו על חיבורו לתקן הדברים), ועוד כתב שאין להביא ראיה ממה שנכון היום למה שהיה נכון אז, ופוק חזי בהלכות שביעית כמה פירושים יש בראשונים על כל מלאכה שנזכרה במשנה ולא הביאו ממה שנוהג היום.

וראוי לציין שודאי יכולים להיות שינויים קטנים בגודל הפירות וכמו שהוסיף רבי 1/20 בכביצה (עירובין פג. ועוד) ולא דמי עץ זית מטופח לעץ זית מוזנח, ולא עץ צעיר לעץ זקן, ולא עץ בירושלים לעץ בגליל, אך השינוי הוא בסמ"ק בודדים (ואף פחות מכך). וכבר כתבו הגאונים: "וכל אחד ואחד בעשותו לפי דעתו הרי יצא ידי חובתו, ואין צריך ללמוד שיעור מאחר, דתנן... הכל לפי דעתו של הרואה" (שו"ת הגאונים זכרון לראשונים (הרכבי) סי' רסח). ועוד יש לציין שאין אנו חולקים על התוס' ח"ו "דראשונים כמלאכים" אלא באנו לומר שדברי התוס' נאמרו מחוסר ידיעת המציאות, ולולא זה לא היו קושיותינו לא מעלות ולא מורידות.

יישוב קושית התוס'

(ג) סו"ס התוס' הגיעו לדעה זו (שכזית חצי ביצה) מתוך סתירה בין גמרות מפורשות וצריכים אנו ליישבם, דבלאו הכי נצטרך לתרץ לשיטת שאר הראשונים, אך קודם נביא את סתירת הסוגיות ביתר פירוט, ודבר זה יועיל גם להבנת התירוצים:

הגמרא (ביומא פ'). שואלת: טומאת אוכלין כביצה מנלן? רבי אבהו אמר "מכל האוכל אשר יאכל" אוכל שאתה אוכלו בבת אחת **ושיערו חכמים אין בית הבליעה מחזיק יותר מביצת תרנגולת.**

ואילו במשנה כריתות (י"ג:) אמרין: יש אוכל אכילה אחת וחייבין עליה ארבע חטאות ואשם אחד טמא שאכל חלב ביו"כ, והגמ' (י"ד.) מנסה להוסיף עוד חיובים, ואחת הדחיות של הגמ' שבכזית אחד קמיירי, בשני זיתים לא קא מיירי. ומקשה הגמ' והרי מדובר ביו"כ ויו"כ חיובו בככותבת **ובכותבת יש שני זיתים**, ולאחר מכן מעמידה הגמ' את המשנה גם בחמש חטאות ושואלת למה לא שש שאכל גם כזית דם בבת אחת, ומתרצת הגמ' שמדובר באכילה אחת **ושיערו חכמים דאין בית הבליעה מחזיק יותר משני זיתים.**

ועתה נבוא ליישב הסתירה:

1. יש מקום לחלק בין המושג בית הבליעה שמופיע ביומא לגבי "אוכל שאתה אוכלו בבת אחת" לבין המושג בית הבליעה שמופיע בכריתות, שביומא מדובר על כל חלל הפה (ששם נכנס כביצת תרנגולת, ונכון במציאות) שהרי מדובר שם לעניין

טומאה ואין צורך שיכנס האוכל למעיו אלא די שיכנס לפיו בבת אחת, לעומת זאת בכריתות מדובר על גבי תורבץ הושט (וכמו שכתב רש"י חולין מ"ג: בד"ה מבלעתא: מקום בית הבליעה קרוי תורבץ סמוך לראש הנקב מאד ע"כ. ששם יש שני חורים כל אחד כגודל הזית), ומיירי בחיוב חטאת, שהרי אין חיוב חטאת עד שיבלע, דאזלינן בתר הנאת מעיים (ועיין כתובות ל':). ויש להוכיח פירוש זה מרש"י ותוס' במסכת סוכה (ל"ו). גבי אכילת עראי חוץ לסוכה, אמר אביי כד טעים בר בי רב ועייל לכלה. ופירש רש"י וז"ל: בבוקר כשהולכין לבית המדרש ודואג שמא ימשכו השמעות וטועם **מלא פיו** ושותה עכ"ל. ובדף כ"ז. כתב רש"י (ד"ה ואביי): כדטעים בר בי רב דהיינו **כביצה**, דכביצה אוכל הנאכל בבליעה אחת כדאמרין בפרק בתרא דיומא (פ'). "מכל האוכל אשר יאכל" עכ"ל.

וכן התוס' (שם כ"ו. ד"ה תרתי) כתבו: כדטעים צורבא מרבנן ואזיל לכלה שזה **מלא פיו דהיינו כביצה**.

הרי שדוקא במלא פיו נכנס כביצה ולא בתורבץ הושט בלבד¹⁵. וניתן להעמיס פירוש זה בדברי התו"י (כריתות י"ד. ד"ה אין בית הבליעה מחזיק יותר מב' זיתים): פירוש כדרך אכילה. כלומר, שני כזיתות מיירי באכילה ובהחזקה הוא בכביצה¹⁶, ועוד ניתן לומר ששני כזיתות זה בדרך אכילה וכביצה, באכילה גסה ולא יהנה מהאי אכילה, ושו"ר שכן כתב בנודע ביהודה (מהדו"ק או"ח סימן ל"ח). ויסודו מדברי התוס' בכריתות הנ"ל.

2. עוד יש לתרץ ע"פ חילוקו של המרדכי הנזכר לעיל שחילק בין אם הדבר שלם שאז מכיל בית הבליעה שיעור של שני זיתים, אך אם הדבר טחון יכול לקלוט עד כביצה¹⁷.

אסוקי שמעתא

15 תירוצו זה מפי דודי הרב יונתן כהן, אור תורה סיוון תשס"ד, והמעייין בתירוץ זה יקויים בו מקרא שכתוב "דבש וחלב תחת לשונך".

16 ואל תקשה כיצד אפשר שיהיה לשון שווה ופירושים שונים דבכהאי גוונא אשכחן טובא, וכגון תוס' חולין (ס"ח. ד"ה אדם) ועיין יד מלאכי (כלל שע"ד) שהביא להקת ראשונים חבל נביאים דכתבו דבר זה במקומות רבים.

17 תרוץ זה תירץ המרדכי גבי הלל שהיה כורכן ואוכלן כאחד (סוף פסחים). וקשה דא"כ מדוע לא העמדנו הגמ' בכריתות באוכל טחון ויכלנו להעמיד בעוד כזית? ושו"ר שכן הביא בשו"ת חזון עובדיה

3. הגמרא ביומא שאלה למה טומאת אוכלין היא בכביצה ואמרה שזה משום ששיעור ביצה אפשר לאוכלו בבת אחת, וא"כ הגמ' חיפשה את המאכל היותר קל שאפשר לאכול ולכן בית הבליעה מכיל כביצה, אבל הגמ' בכריתות מדברת על בשר ויש בבליעתו קושי ולכן נכנס בבית הבליעה רק שני כזיתות, והאכילה הרגילה צריך לומר שהיא כביצה וכמו שמוכח בעירובין¹⁸ (דף פ': ודף פ"ב:). (תרוץ זה נדחה ע"פ דברי התו"י יומא פ'. שכותב שבשר הוי רך ונוח לאכול).

דעת שאר הראשונים

(ד) הוכחה מדברי הרמב"ם הרשב"א והריטב"א בעניין שיעור כזית שמוכח מדבריהם דלא כדברי התוס' שזית הוי חצי ביצה:

דעת הרמב"ם: הרמב"ם בפירוש המשניות חקר ובדק כל מדה ומדה וכמו שכתב בעדיות (פ"א משנה ב'): "ואני עשיתי מדה בתכלית מה שיכולתי מן הדקדוק". ופירושו על סדר זרעים מפרש הצמחים שאינם מפורסמים, וכגון במסכת פאה (פ"א משנה ה'): "ובאילן האוג והחרובין האגוזים והשקדים הגפנים והרימונים והזיתים והתמרים חייבים בפאה, וכתב הרמב"ם וז"ל: **האוג**: הוא הסומאק אשר בארץ הצבי והוא צמח שעובדו בו העורות ויש לו אשכולות כאשכולות הגפן ויאכלו. **חרובין**: ידוע. **ואגוזים ושקדים** ג"כ ידוע. עכ"ל. אבל גפנים רימונים זיתים ותמרים לא דיבר בהם כלל ואפילו לא אמר עליהם שהם ידועים. ולכן לא הוצרך לדבר בשיעור כזית שדבר זה פשוט ולא עלה על דעתו שמשהו יטעה בזה, וכמו שכתב בפירוש המשנה (ריש פ"ד דמנחות) וז"ל: "ודיני הציצית והתפילין והמזוזה וכו' והמשנה לא דיברה על אלה המצוות דבר מיוחד לכלול דיניהן וכו' וסיבת זה בעיני לפי שהיו הדברים האלו מפורסמים בזמן חיבור המשנה, והיו עניינים ידועים ונהוגים ביד כל העם פרט וכלל, ואין עניין

אסוקי שמעתא

(סימן כ"ה) בשם המהר"ם בנעט (סימן קכ"ז). ואפשר ליישב שאם היה מיייר באוכל טחון היה בדין של איסורים המבטלים זה את זה וצ"ע.

¹⁸ עיין בתירוץ של ר"ת דון מינה ואוקי באתרה. תירוץ של הרב שמואל טל, וכבר הקדימו פרופ' מרדכי כסלו.

מהם נפלא משום אדם, ועל כן לא ראה לדבר בהן, כמו שלא הסדיר התפילה ר"ל נוסחה, ואיך יתנהג שליח ציבור, לפי שהיה מפורסם ולא חיברו בזה סידור וכו' עכ"ל. וכן בכל פרק א' דכלאים מפרש הרמב"ם ע"פ ידיעה מה שהוא מכיר ואילו הר"ש מפרש רוב הפירות מתוך התלמוד¹⁹. **וכן נראה דעת כל הראשונים הספרדים שלא כתבו מידי בשיעור כזית ודבר זה הוא תימה גדולה אם לא נאמר ששיעור הזית היינו פשוט ביותר.**

דעת הרשב"א: כתב הרשב"א במשמרת הבית (בית ד' שער א' סעיף י') על דברי הרא"ה בבדק הבית שרואין כל כזית רוטב קרוש כביצה ומחצה (רביעית) לח, שאינו נכון, כי דבר זה נאמר רק בין יבש או לעניין דם נבלות אבל לא שאר רוטב. וכתב עוד שזה חומרא דאתי לידי קולא, שהרי חתיכת בשר ששיעורה כעשרה זיתים שנפל עליה כזית רוטב של נבלה לא אסרה, שהרי יש בחתיכה עשר רביעיות שהן **חמש עשרה ביצים שהן הרבה משישים זיתים עכ"ל**. (וגם מדברי הרא"ה יוצא כך ועיין מש"כ לעיל גבי דם רביעית נקרש ועומד על כזית שמשם למד הרא"ה את דינו). הרי שמוכח מדברי הרשב"א שזית הוא פחות מרבע ביצה²⁰

דעת הריטב"א: הריטב"א הביא (שבת עו:) [מובא בריטב"א בהוצאת "מוסד הרב קוק" בסוף הספר "מהדורה אחרת"] את הסתירה בין הגמ' בדף עו: שאומרת שחיוב הוצאה על חלב הוא כדי גמיעה לבין הגמ' בדף צה. כתוב שהחולב והמגבן חייב בכגרוגרת ואת תירוץ התוס' שיש חילוק בין חולב על מנת לשתות שהוא במלא לוגמיו לבין לעשות גבינה שהוא בגרוגרת, ועוד כתבו התוס' שם שגרוגרת קטנה

אסוקי שמעתא

¹⁹ כל זה נלקח מתוך מאמרו של דודי הרב יונתן כהן, (אור תורה אב תשס"א).

²⁰ והנה בדבר זה הוקשה לי ביותר מדברי גאון ישראל הרשל"צ הגר"ע יוסף שליט"א בספרו חזון עובדיה פסח (חלק ליל הסדר עמ' מג סוף הערה ה) שאחר שהביא דברי המשחא דרבנות שהוכיח מדברי הרשב"א שדבריו קרובים לפר"ח שביצה היא ג' זיתים וחצי כתב וז"ל "וחזות קשה הוגד לי, בהבנת לשון הרשב"א הלזה, שהרי אם יש בחתיכה כעשרה זיתים, אין כנגד הזית רוטב אף לדעת הרא"ה אלא כשלשים פעמים ואוסרת שפיר ע"ש מה שכתב עוד. ותימה רבתי למה הניח שאין כנגד הכזית רוטב אלא רק כ-30 זיתים הרי יש בו 15 ביצים ו-15 ביצים יש הוא יותר מ-60 זיתים לפי דעת הרשב"א וזוהי בדיוק הוכחתו של הרשב"א נגד הרא"ה, ומה שכתב שיש כנגד החתיכה רק שלשים זיתים זה לשיטת התוס' שזית הוא חצי ביצה, וכיצד ניתן להקשות על הרשב"א משיטת התוס' וצע"ג.

מרביעית ע"ש. והקשה הריטב"א שהרי רביעית יין או דם אינו עומד אלא על כזית ואיך כדי גמיעה (שהוא פחות מרביעית) יעמוד על גרוגרת שיש בו כמה זיתים (ותירץ שחלב הוא סמיך יותר ולכן אינו מתקטן כ"כ) ע"כ. וכבר הבאנו לעיל שדעת הריטב"א לפסוק כר' יוחנן ששיעור סעודה היינו שש ביצים, והריטב"א גרס שאין בשיעור יח' גרוגרות שתי סעודות וא"כ יוצא שזית לכל היותר פחות שישית ביצה (פחות מ 9 סמ"ק למ"ד שביצה 50 סמ"ק). וכן היא דעת אותו ראשון בכ"י (שהובא לעיל עמ') שראה זיתים בא"י וירושלים.

שיטות האחרונים ביישוב הסוגיות

(ה) הסבר המגן אברהם, פרי חדש, והגר"א בביאור ויישוב הקשיים בסוגיית "שיעור כזית":

דעת המג"א: המג"א (סימן תפ"ו סק"א) כתב לדעת התוס' שמה שכתוב שבית הבליעה מכיל שני זיתים, הכוונה שלא מכניס שלשה זיתים ששם מדובר על איסורים שפחות מכזית לא מתחייב ולכן לא חישב אלא שני זיתים. ובדעת הרמב"ם שזית הוי פחות משליש ביצה כתב דמאי דאמרין דגרוגרת גדולה מכזית מיירי בזית קטן.

ובנודע ביהודה מהדו"ק אור"ח סימן לז' הביא קושית הרב וואלף על דברי המג"א שמדברי הגמרא בריש המצניע (צא) שאומרת אמר רב יהודה אמר שמואל מחייב היה רבי מאיר אף במוציא חיטה אחת לזריעה, פשיטא כל שהוא תנן מהו דתימא כל שהוא לאפוקי מגרוגרת ולעולם עד דאיכא כזית קמ"ל.

והבין הרב וואלף שעל כרחק מה שהיה ההוא אמינא שצריך זית היינו זית בנוני כשאר איסורים שבתורה, ובנו"ב סי' לח כתב שהקשה נכון, ויותר נכון להקשות מהמשך הגמ' שהשוו איסור הוצאה בשבת שהוא בה"א בכזית לאיסור יוצא חוץ לעזרה בקדשים וכן לכזית תרומה טמאה ובוודאי שמייירי בכזית בנוני ע"ש.

דעת הפר"ח: (בסימן תפ"ו) על דברי השו"ע שהביא דעת התוס', כתב דסברא זו אינה מחוורת להלכה, והוכיח שכותבת הויא ג' זיתים, וחשבונו הוא מכיון שביצה שווה לג' גרוגרות וביצה גדולה במעט מכותבת, וגרוגרת גדולה מזית, יצא שכותבת הויא ג' זיתים. ולגבי יישוב הסתירה בין הגמ' ביומא שאומרת שבית

הבליעה מחזיק כביצה לבין הגמ' בכריתות שאומרת שבית הבליעה מחזיק כשני זיתים כותב הפר"ח שבלאו הכי לשון הגמ' בכריתות אינו מדוקדק שהרי כמה שורות קודם אומרת הגמ' שאפשר לאכול בבת אחת כותבת וכותבת הו"א ג' זיתים כדמוכח לעיל, אלא ע"כ כל מה שכתוב בכריתות הוא לא מדוקדק, ומה שכתוב שם שבית הבליעה מכיל שני זיתות, הוא לצורך הסוגיא שם לחייבו עוד חטאת, ובכלל שלוש שתיים וה"ה דיכול להחזיק יותר, וסיים הפר"ח: "אבל לדין דקי"ל כהרמב"ם שיעור כזית אינו אלא שליש ביצה בקירוב ולפי זה אין המוחש מכחיש אותו כ"כ כמו לשיטת התוס' שהביצה אינו אלא שתי זיתים שזה לא מסתבר כלל כיון דבזית בנוי משערין עכ"ל.

ומוכח מסוף דבריו דגם הפירוש שכתב בדברי הרמב"ם הוא דוחק אלא שנדחק לפרש כן משום דברי התוס', ומ"מ עולה לדברי הפר"ח כזית הוי לכל היותר קצת פחות משליש ביצה.

דעת הגר"א: (בסימן תפ"ו) על דברי השו"ע שהביא דעת התוס', כתב הגר"א שדבר זה תלוי במחלוקת תוס' והרמב"ם, ומסביר מדוע הרמב"ם פסק כריב"ב והתוס' כר"ש, ולאחר מכן כתב שאפשר לומר דלשיטת התוס' דשיעורא דר"מ ור"י הנ"ל הוא י"ב ביצים (כבר הקשנו על דבר זה בסוף הערה 1 ע"ש). וא"כ הוי גרוגרת שני שליש ביצה, ולעומת זאת כזית שהוא פחות מכגרוגרת הוי חצי ביצה. אך עדיין קשה כיצד יתרץ הרמב"ם את הסתירה בין הגמ' ביומא לגמ' בכריתות, ולכן מחדש הגר"א דמה שכתב הרמב"ם שבביצה יש ג' גרוגרות מיירי בביצה בקליפתה, ומאי דאמרינן ביומא דאין בית הבליעה מחזיק יותר מכביצה מיירי בביצה בלא קליפתה, וע"ז אמרו התוס' שזית הוא חצי ביצה דהיינו בלא קליפתה, וחצי ביצה שכתבו התוס' לא חצי ממש, וכן מדויק מדברי השו"ע שכתב כחצי ביצה. לכן הוי כזית שליש ביצה. ואין מחלוקת בין הרמב"ם לתוס'.

ובמספרים: ביצה עם קליפתה היא 50 סמ"ק ושליש ביצה עם קליפתה היא 16 ושני שליש סמ"ק. ושליש ביצה עם קליפתה שווה לחצי ביצה ללא קליפתה, כלומר כחצי ביצה ללא קליפתה היא 16 ושני שליש ולכן ביצה ללא קליפתה היא מעט יותר מ33 ושליש סמ"ק יוצא אם כך שקליפת הביצה היא מעט פחות מ16 ושני שליש סמ"ק (33.3-50 סמ"ק) דהיינו כ33% מהביצה.

ויש להקשות על כך:

א. הקושיות שהובאו בסוף הערה 3 ע"ש.

ב. לפי הגר"א יוצא שקליפת הביצה היא 18 סמ"ק שהוא שליש ביצה!!, ועיין במש"כ בשיעור נפח קליפת ביצה שלא מצאנו שיעור כ"כ גבוה לנפח הקליפה.

אכן מה שכתב הגר"א שגרוגרת היא שליש ביצה עם קליפתה וזית הוא כחצי ביצה ללא קליפתה, כן זכינו גם אנחנו לכוון כמו שהוכחנו בחוברת על השיעורים תחת הכותרת "בשיעור ביצה" שביצה שמעשרים לענייני אכילה היא ללר קליפתה, ואילו שיעור נפח הוא עם קליפתה, וכ"כ גם בנו"ב מהדו"ק סי' לח.

באיזה זיתים משערים**א) באיזה מין מסוגי הזיתים משערים**

ברכות (לט.) תנן זית שאמרו לא קטן ולא גדול אלא בנוני וזהו אגורי ואמר רבי אבהו לא גורי שמו אלא אברוטי שמו ואמרי לה סמרוסי שמו.

ובגמרא (בב"ק פג.) אמר רבי לשון סורסי למה, או לשון הקודש או לשון יונית וכתבו התוס' (ד"ה לשון סורסי) וז"ל: ונ"ל לשון שדיבר לבן הוא לשון סורסי ועל שם סוריא נקרא סורסי. עכ"ל. ובמתני' (בכורות מט.) חמש סלעים של בן במנה צורי, ובגמ' מנה צורי רבי חנינא אומר איסתרא סרסיא. וכתבו התוס' (ד"ה רבי חנינא) "נראה דבין זה ובין זה (מביא שתי נוסחות לגמ') נקרא על שם סוריא כמו לשון סורסי שהוא על סוריא" עכ"ל. ומגמרות אלו משמע שמשערין בזן הסורי, ואם נרצה לחשב לפי זה שיעור כזית, צריך לדעת שהזיתים הכי גדולים הידועים מזן זה נמצאים בקיבוץ חפץ חיים, שמגיעים עד משקל של 7.25 גרם, ונפחם עד 7 סמ"ק.

אך צריך לקחת בחשבון שמהזיתים שנמצאו בחפירות הארכיאולוגיות במצדה, 93% שויכו לזן "הנבאלי", ונראה שזן זה היה היותר נפוץ בארץ.

במהדורות הקודמות הבאתי כאן מן הסוגיא האם משערים כל דור לפי דורו או הכל הולך אחר דורו של משה רבנו, אך מכיוון שהוא דין כללי לכל השיעורים, הבאנו את הדיון בדברים במאמרנו אודות שאר השעורים, שיזכנו ה' להוציאנו בקרוב. ומ"מ שם העלנו שהעיקר כסוברים שהולכים בתר זמנו של משה רבנו, אך ראוי לצרף דעת הסוברים שהולכים כל דור ודורו לפי המציאות הקיימת. ועיין בהערה 6 מה שהבאנו בשם החזו"א.

דעת מרן השו"ע

ז) ביאור דעת מרן השו"ע בסימן תפ"ו לאור הנ"ל:

לפי כל מה שהעלנו בכל הנ"ל צריך ביאור טובא במה שכתב מרן בסימן תפ"ו "שיעור כזית י"א דהוי כחצי ביצה" שזה נגד רוב הראשונים, ואף נגד **שלשת עמודי ההוראה** ותימה גדולה שלא זכר מהם מידי, ועוד שבהלכות עירובין לא זכר מידי מסברת התוס'.

ואף אם נאמר שמה שהביא השו"ע בהלכות עירובין ב"א ששיעור ערוב הוא 8 ביצים הוא לדעת התוס', כפי שנקט הב"ח בדעת התוס' ששיעור ב' סעודות הוא 9 ביצים ובערוב שמונה ביצים ששם נתנו שיעור נמוך לעני שבישראל. עדיין יהווה הדבר סתירה לדברי השו"ע שזית הוי חצי ביצה, שכן לפי הב"ח יוצא שגרוגרת היא (18: 8=0.44) 44% ביצה שזה פחות מחצי, והרי גרוגרת היא גדולה מזית. ובלאו הכי הרי כתב הב"ח בסימן תרי"ב שדעת התוס' כדעת רש"י ששיעור סעודה בסתם הוא 4 ביצים כדעת ר"ש ולפי זה בעירוב שיעורו 5 ושליש וכמו שביארנו לעיל עמ' 8.

ויש לומר דמה שהביא מרן רק דברי התוס' כי הוא היחיד שדיבר בזה באופן מפורש. וכתב הרב בניש (במאמרו "שיעור כזית") שנראה שכך היא דרכו של השו"ע שבמקום שנתפרשה דעה מסוימת בראשונים ללא חולק, להעתיק זאת בסתמא, אף שהמנהג המקובל במקומו לא היה כך, משום שלא מצא דעה נגדית המפרשת את המנהג. והביא דוגמא לדבר מדיני האותיות בסת"ם (או"ח סימן ל"ו ולא ל"ב) שהעתיקם הב"ח מספר "ברוך שאמר" שכתב תלמיד המהר"ם מרוטנבורג, היחיד שמפרש את צורתם, אע"פ שהכתב הנהוג בין הספרדים היה שונה.

[אמנם ביריעות שלמה הביא דברי הקנאת סופרים (סימן קכ"א) שכתב מכיון שזה לא לעיכובא, הביא הב"י את "הברוך שאמר" שביאר הדברים, אך הביא בשם הגרי"מ טולידאנו (הו"ד בצדקת צדיק עמ' טו) שכתב: תמיהתו על הב"י שלא הביא נסח הכתב הספרדי שתמהו עליו הגאון יעב"ץ והחיד"א, לדעתי יש לתרץ בנקל שלא הוצרך להציג "שכל הספרים שבכתב ובדפוס הם בנוסח זה, ולא מצא צורך להביאוי". משא"כ הנוסח האשכנזי. ע"ש.] וה"ה נמי הכא לגבי כזית אם מצד שדעה יחידית נגד המנהג אם מצד שהשיעור כזית היה ידוע ולא צריך לכותבו. ועוד הביא ראה מדין בין השמשות שפסק כר"ת ע"ש.

ואחר זמן ראיתי בספר שבח פסח לרבי ישמעאל הכהן (בעל שו"ת זרע אמת) שכתב על דברי השו"ע "לבו ראה שאינו מוסכם מרוב הפוסקים ולא כתב זה אלא להודיע דטוב לחוש גם לדעת זה לחומרא בעלמא לכתחילה, ע"כ. והקל לאכול שליש במקום צער כי לא ידעינן השיעור בין כזית לגרוגרת ואפשר לומר שאם היה רואה דברי הריטב"א שכתב שבגרוגרת יש כמה זיתים היה מיקל אף יותר וכן משמע לי מדבריו.

ואף אם נאמר שמרן פסק כדברי התוס' אפשר לומר שאחר שנתגלו דברי הרשב"א²¹ במשמרת הבית שעולה מדבריו שזית הוא פחות מרבע ביצה (שנדפס כ- 30 שנה אחר פטירת מרן. עיין בברכ"י (סימן קנ"ח אות ג' ד"ה אבל), ובשם הגדולים לחיד"א ערך "הרשב"א", ושם הוסיף בשם הכנה"ג דמרן אף לא ראה בדק הבית לרא"ה וכן דברי הריטב"א שאף הם הוספה מאוחרת). יש מקום לומר שהיה חוזר בו (ודאי לפי הסברא דלעיל דכל מה דהביא התוס' משום דלא ראה סברא נגדית) וידוע שאמרינן להאי כללא כדכתב בארץ חיים (סתהון, קונטרס הכללים כלל ד') בשם להקת אחרונים.

אסוקי שמעתא

²¹ וידוע חשיבות הרשב"א אצל הפוסקים בכלל ולב"י בפרט. לדוגמא: הב"י (או"ח סי' סו) מביא מחלוקת בעל המנהיג והרשב"א בדין הקורא את שמע וקראו החזן לעמוד בתורה, וכתב שם הב"י: "ולענין הלכה אנו אין לנו אלא דברי הרשב"א דרב מובהק הוא" ונקט לשון זו בכמה דוכתי. ובב"י (יו"ד סי' קה) כתב בזו הלשון: "וזה דבר שאפילו בר בי רב דחד יומא לא יטעה בו כ"ש הרשב"א שהוא אורו של עולם, (ולא מצאנו שהתבטא כך גבי שאר הפוסקים). ועוד ראה מ"ש בשו"ת מהרשד"ם (חיו"ד סי' קעד) וז"ל: מורי הגדול (הגאון רבינו יוסף טאיטצק) היה אומר, שכל שאנו מוצאים דעת גדול הפוסקים הוא רבינו הרשב"א בתשובה, היה שוקל אותו כמעט כנגד כל שאר הפוסקים". והובא ביד מלאכי כללי פוסקים (רמב"ן אות ז').

חשוב לומר שמה שהביא השו"ע דברי התוס' אינו אומר דפליג על כך שהתוס' לא ידעו מהם זיתים, דדבר זה מוכח, אלא דמרן לא העלה על דעתו שתוס' לא ידעו מהם זיתים, וכן מוכח מדברי הפוסקים שהיו קשים להם דברי התוס' וניסו ליישבם אך לא העלו אפשרות שהתוס' לא ידעו מהם זיתים. ואם לחשך אדם איך השו"ע וכל האחרונים לא העלו על ליבם דבר כה פשוט שהתוס' לא ידעו מהם זיתים, אף אתה אמר לו שקושיא זו שייכת דוקא בימינו אנו שכל העולם הוא ככפר גלובלי קטן והכל ידוע וניתן לבדיקה, אך בימיהם כל נסיעה ממקום למקום הייתה כרוכה בקשיים מרובים, לא ידעו כל דבר הקורה בארצות אחרות, והרי דבר זה שתוס' לא ידעו מהם זיתים מסתבר שהרי עד היום לא גדלים זיתים בצפון צרפת (מקום מושבם של בעלי התוס').

וראה מה שכתב בארץ חיים (סתהון) בקונטרס הכללים (כלל ד') כתב בשם מהרי"ט אלגזי ז"ל בשמחת יו"ט (סי' ג) וז"ל: "דהגם דאנן בני ירושלים ת"ו נוהגים לפסוק כהוראות מרן ז"ל, היינו בדבר שנודע לנו בברור שעמד בעיקר הדין ודעתו הכריע לפסוק כן, אבל בדבר שלא הוברר לנו אם עמד בעיקר הדין, כגון שהכריע בדין אחד כדעת פוסק אחד, ודין זה תלוי בעיקר דין אחר שפסק אותו פוסק ז"ל ולשיטתה אזיל, והתם לא קי"ל כאותו פוסק, כל כהאי גוונא אין ראוי לפסוק בפשיטות כהכרעת מרן ז"ל מאחר שלא נודע לנו שעמד בעיקר סברא זאת עכ"ל. והרי בנדו"ד ודאי יש לומר שבעירובין "עמד בעיקר הדין" ולפי מה שפסק כרמב"ם **אין אפשרות** לפסוק כתוס' ודאי דקי"ל כעירובין דהוי סוגיא בדוכתא וכמו שכתב ביד מלאכי (כללי פוסקים אות יב) וז"ל: סוגיא בדוכתא עדיפא אמרינן גם בפוסקים, כן למדתי מדברי הב"י (או"ח סי' עא) שכתב וז"ל: ונראה שמזה הטעם לא הזכיר בפרק מי שמתו דין זה שכיון שבמקום שהוא עיקר הדין כתב סברתו לא חישנן למה שכתב בפרק מי שמתו שאינו עיקר מקומו עכ"ד. ועוד הביא שם דכשדברי הפוסקים סותרין אלו את אלו אזלינן בתר המקום שהוא מקום הדין, ובעירובין חזר על הדברים **שלוש** פעמים (שס"ח, תט', תרי"ב) מול פעם אחת בלשון י"א, ועוד שבסימן תפ"ו הביא דברי התוס' בדרך אגב אחר שהביא את סדר "ליל הסדר" והביא את התוס' בחולין שהזכיר שם זאת דרך אגב ולא את התוס' בעירובין וביומא ששם הגיעו למסקנא שזית הוי חצי ביצה.

וכתב ביד מלאכי (כללי השו"ע אות ב') וז"ל: "ספר השו"ע חברו רבנו מוהריק"א בסוף ימיו ומפני חולשתו נמצא בו דברים רבים שלא דקדק בהם, שו"ת מוהריק"ש" (כ"י סוף סי' כ') ע"כ.

ועוד ראה ביוסף בחירי (עמ' שפד' ע"פ ספר "חיים שנים ישלם" לר' שמואל ויטל בן המהרח"ו. כ"י גינצבורג דף קצא.) שהביא בשם המהרח"ו וז"ל: "דע כי הרב מוהריק"א זלה"ה הוא שעשה את השלחן ערוך. וספר ב"י עשאו בבחרותו ושהה בו עשרים וארבע שנים, וכל דבריו הם נכונים. אך ספר שו"ע עשהו בזקנותו בסוף ימיו, שכבר השכחה והזקנה קפצה עליו, ולא עוד אלא שעשהו בזמן קצר מאד, ולא נתיישב בו לעשות המהדורות. ולפעמים דברי תורה עניים במקומם ועשירים במקום אחר, וכשהיה במקום אחר ובסימן אחר, לפעמים שוכח מה שכתב בסי' אחר. ועכ"ז תראה כמה פעמים דבריו סותרים זה לזה ומי שיעיין בב"י יראה האמת". עכ"ל.

אמנם דבר זה דחה ביוסף בחירי שהרי חלק או"ח הודפס 20 שנה קודם פטירת מרן (שט"ו) וכתב זאת במשך שלש שנים וחצי (חושן משפט הודפס לראשונה בשי"ח). כך נדחו שתי הטענות שהרי גם נכתב בגיל מוקדם יחסית וגם בזמן ארוך.

ויש שרצו להקשות (על כך שהשו"ע סובר שזית הוי כחצי ביצה) ממה שכתב מרן (בסימן תע"ה סעיף א') "ויאכלם בהסיבה ביחד כזית מכל אחד. ואם אינו יכול לאכול כשני זיתים ביחד, יאכל של 'המוציא' תחלה ואחר כך של 'אכילת מצה' עכ"ל. הרי דעולה מדבריו שרוב בני האדם יכולים לאכול כשני זיתים בבת אחת וכמו שפירש המ"א והנמשכים אחריו. אמנם עיין בשו"ת חזון עובדיה (ח"א סימן כה') שכתב בדעת מרן שכוונתו שצריך לאכול משניהם ביחד ולא את שניהם. ומ"מ למבינים בדעת מרן שכוונתו לאכול שני הכזיתים ביחד, ודאי שהזית הוא יותר קטן מהמקובל היום.

עוד יש להביא ראיה לכך שלא קי"ל כתוס', מדברי הפוסקים גבי קביעות סעודה שכתבו שלא לאכול כשלש ביצים ואם אכל ארבע ודאי שצריך לברך, וכבר כתבנו שלתוס' שזית הוי חצי ביצה שיעור קביעות סעודה הוי לכל הפחות חמש ביצים (ולפי הגר"א שש) ולית מאן דחש ליה לומר שצריך לאכול חמש ביצים כדי לברך ברכת המזון.

ולרווחא דמילתא יש מקום לומר שהספרדים קודם מרן לא נהגו כדעת התוס', דלא מסתבר שיעזבו כל גדולי ההוראה מכח דברי התוס'.

ולמסקנה נראה שאע"פ שהביא השו"ע דעת התוס' לא קי"ל הכי דאף אם נתכוון לפוסקו להלכה לא קיבלנו הוראת מרן במקרה דנן מכל הסיבות המנויות לעיל.

עדויות מגדולי הדור

(ח) לסיום נביא מספר עדויות מגדולי הדורות הקודמים על שיעורו של הכזית:

בספר שערי רחמים (אות קס"ה בהג"ה) הביא בשם הג"ר יוסף סלוצק "כי הגאון מאור הגולה מהר"ח מוולאזין היה מקל מאד בשיעור כזית אף לענין מצה בליל א' דפסח". וכן במנהגי הגר"ח (אות נ"א) "ראיתי לרבינו שנתן לאחד שקדש בביתו שחרית של יו"ט שליש כף מצה מבושלת בחלב לאכול משום קידוש במקום סעודה ואמר שיש כאן כזית והכף הייתה של מתכת בנונית".

במרומי שדה (פסחים לט.) הובא מכתב שכתב הנצי"ב לבנו מיום ג' ח' ניסן תרמ"ב – הקשבתי ואשמע מבנינו שליט"א, כמה מעכ"ה נ"י מחמיר בכזית מרור, והוא חריין, ונפלאתי על זה... זה ברור דשיעור כזית **המבואר בשו"ע** הוא שיעור **קטן מאד** ולמה לנו להחמיר" (הרי דלא התייחס לשיעור כזית דבסימן תפ"ו).

במאמר "שיעור כזית" כתב הרב חיים בניש ששמע מהגרש"ז אוירבאך את אשר שמע מהרב שלמה קאליש (חתן ה"חלקת יואב") שהעיד שהיה נוכח אצל בעל האבני נזר כשנשאל מהו שיעור כזית לברך עליו ברכה אחרונה, והשיב להשואל כמתמיה "וכי לא ראית זית מימך", והחוה באגודלו על ראש אצבעו, עד קרוב לפרק הראשון.

בחוברת "שיעור כזית" לרב הדר יהודה מרגולין (צמ' 208) הביא כמה אחרונים ע"פ החזו"א והקה"י שמעיקר הדין השיעור הוא בכזית של ימינו ושכן נהגו בדורות הקדמונים. וכן בספר **"מקראי קדש"** (הררי, צמ' תקע"ג) הביא מכתב מהרה"ג ר' חיים קנייבסקי שכתב שהחזו"א סבר שמעיקר הדין הלכה כר' חיים מוולוז'ין ויכול לברך.

בחוברת דרשת שבת הגדול עם פסקי הגר"ד ליאור שליט"א העיד שכשעשה ליל הסדר אצל הרב צבי יהודה היו מצות סטנדרטיות מרובעות ואכלו חתיכה קטנה ולא עשו מזה עסק גדול (לשון הגר"ד ליאור. ואף הגר"ד ליאור פוסק הלכה למעשה שהעיקר לשער בכזית של ימינו, עיין בהסכמתו לדברינו).

זני הזיתים

(ט) זני הזיתים הגדלים היום בארץ:

(מועתק מתוך מאמרו של פרופ' מרדכי כסלו, תחומין כרך י' תשמ"ט):

רוב הדברים מובאים להלן מצוטטים מתוך ה"זית" מאת גור א', שפיגל פי' וגרשט ח', בהוצאת משרד החקלאות (תל-אביב, תש"ך). זני הזיתים המצויים כיום בארץ, והנחשבים למתאימים לנידון דידן, מתחלקים למקומיים ולמובאים מן החוץ. זן המאנזאנילו, למשל, מוצאו מספרד, לפרי מזן זה צורה אופיינית של תפוח קטן ומכאן שמו. משקלו בגידולי בעל- 3 גרם, גודלו - 19-20*23-25 מ"מ, ובתנאי שלחין משקלו 5-6 גרם, הזנים המקומיים של הארץ הם, ככל הנראה, ילידי הארץ מימי קדם. משך חיי העץ יכול להגיע למאות שנים ואולי יותר. הרכבתו של עץ כזה על כנה צעירה ממשיכה לשמור את תכונות העץ לדורות הבאים. בארץ קיימים בעיקר שלשה זנים מקומיים: נאבאלי, סורי ומאסלי.

נאבלי: נקרא על שם מקום בית נאבאלה בשפלת לוד. הפרי גדול למדי (20-19*23-25 מ"מ) משקלו 4-6 גרם. צורתו מעוגלת ואינה סימטרית, קטום בבסיסו (ליד העוקץ) ומחודד מעט בקדקודו. גלעינו מהווה 15%-20% ממשקל הפרי. כמות השמן בציפה (בשר הפרי) 30%-35% מתאים לשמן ולכבש ירוק.

סורי: הוא הנפוץ בזני הארץ ונקרא על שם סוריה. הפרי בינוני בגודלו (13-18*24-21 מ"מ) משקלו 2.5-3.5 גרם. צורתו מאורכת וסימטרית, כד (קה) בבסיסו וחד בקדקודו. גלעינו מהווה 20%-25% ממשקל הפרי. כמות השמן בציפה 35%-40%. הפרי משתמר זמן רב על העץ. מתאים לשמן ולכבש ירוק או שחור.

מאליס: נקרא כך בגלל פריו הקטן (מליס בערבית משמעתו קטן). בצפון הארץ נקרא זן זה גם זמרי. הפרי הקטן למדי (10-14*16-20) משקלו 1.5-2 גרם. צורתו

מאורכת וסימטרית, והוא מחודד בשני קצותיו. גלעינו מהווה 25%-30% ממשקל הפרי. כמות השמן בציפה 18%-22%. מתאים להפקת שמן בלבד. לשלשת הזנים הללו גלעין כמעט שווה בגודלו, וההבדלים בכמות הציפה שעליהם הם הגורמים בעיקר לשוני בגודל הפרי.

מלבד אלה יש בארץ גם עצי בר או זרעים, שלהם פירות קטנים ועניים בשמן, ונקראים בשמן, ונקראים בשם בארי. הפרי קטן (10-17*9-12 מ"מ) משקלו 1-5.1 גרם. צורתו עגולה, כד בשני קצותיו. גלעינו מהווה 20%-25% ממשקל הפרי. העץ מתאים לריבוי כנות בלבד לשם הרכבת זנים עדיפים עליהם (גור וחבריו, תש"ך). [ע"כ מועתק].

וכתב ב"הליכות שדה" שנמצאו כאלפיים גלעינים שנשתמרו במצדה ו-93% מהם זוהו כשייכים לזן ה"נבאלי".

עוד הביא שפרופ' שמעון לביא חישוב גילו של עץ הזית העתיק בקבוצה של זיתי גת שמנים במזרח ירושלים- והגיע למסקנה שגילם הוא 1700 שנה (עם טעות אפשרית של מאתיים שנה) ויש עצים בודדים שיכולים להיות אף בני 3000 שנה. **היו** בארץ זנים נדירים יותר גדולים:

א. "שאמי" מקורו מסוריה, היה מצוי בארץ עד לפני 2-3 דורות. פיריו גדול 25*35 מ"מ, צורתו כשקד ירוק, משקלו הממוצע 10 גרם ומזה 80% בשר הפרי.

ב. "תופאחי" זן מצרי, הגדול ביותר באזורנו, צורתו כתפוח קטן 26*30 מ"מ משקלו הממוצע 12 גרם.

ישנם עוד זנים המיובאים מאיטליה ומספרד שמשקלם 10 גרם כמו: נובו דה פיצונה, קורטל, סנטה קטלינה, קוין. הזן הגדול בעולם יכול להגיע ל- 16 סמ"ק. בזנים אלו כמעט ואין שמן וודאי שאין אלו הזיתים שדברו בהם חז"ל שהרי כתוב אגורי ששמןו אגור בתוכו. ועוד שהרי חז"ל דיברו בזית הבינוני והוכחנו קודם שכנראה זהו הזן ה"סורי" והמחמיר יקח את הנבאלי. ושיעורו להלכה 7 סמ"ק משום שנמצאו זיתים מזן הסורי שגודלם 7 סמ"ק, ועוד שישנה אפשרות שחז"ל שיערו בנבאלי. וכן נכון לעשות כדברי המחמיר בדבר שאין בו טירחא (לשון הב"ב בסימן קע"ג), ואע"פ שבזמננו הזית המצוי היינו כ- 4 סמ"ק. עיין בספרו של ד"ר י. פליקס "החקלאות בא"י בתקופת המשנה והתלמוד" (עמ' 22) שכתב אודות טיפוח החקלאות בימי חז"ל שהיה מטופח אף מהזיתים של ימינו וכתב

בסוף דבריו "שתי שיטות אלו, (הניר, והזיבול) בתוספת טיפול אינטנסיבי בצמח בתקופת גידולו, הן שקידמו את החקלאות בא"י בתקופת המשנה והתלמוד והביאו לידי יבול שיא, שגם בימינו – תקופת החקלאות המדעית והחידושים האגרוטכניים, לא השגנו אותם.

(י) העולה מן האמור להלכה

שיעור כזית להתחייב עליו ברכה אחרונה וכן לאכילת מצה בליל הסדר הינו בין 4-7 סמ"ק ולכן יש ללכת לחומרא באיסורים להחשיבו כ- 4 סמ"ק (לעניין כזית בכדי אכילת פרס), ולעניין ברכה וחיוב אכילה יש לאכול 7 סמ"ק.

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם

חלק מן המקורות למאמר

1. שיעור כזית – בירור דעת הראשונים והאחרונים לרב חיים בניש. [פורסם בקובץ בית אהרן וישראל תשנ"ד וכן בנספח בספרו מדות ושיעורי תורה, (שאף בו נעזרתי רבות)].
2. בירחוני אור תורה שכתבו הרבנים יונתן כהן, ויוסף מלמד.
3. חוברת "שיעור כזית" לרב יהודה מרגולין.
4. מאמריו של פרופ' מרדכי כסלו בתחומין תשמ"ט (עמ' 427) ובהליכות שדה (עמ' 149).

תקציר המאמר

וזאת למודע! שהארכנו במקומות רבים שהיה אפשר לקצר, וודאי שאין צורך בכל אריכות הדברים הנ"ל להוכיח הדבר, אך מכיון שדין זה נוגע לשיעורי תורה יומיומיים, ובפוסקים רווחת דעה אחרת לגבי שיעור כזית, על כן כתבנו דברינו עם ביסוס רחב ככל האפשר, וע"כ לתועלת הקורא מצורף בזה קיצור נמרץ לכל אריכות הדברים הנ"ל למען ירו"ץ בו.

שיעור כזית

ראשית נביא את הנתונים בגמרא גבי השיעורים:

1. זית קטן מגרוגרת (שבת צא.). **2.** שמנה עשר גרוגרות הוו שיעור שתי סעודות של עירוב (עירובין פ:).

שיעור עירוב

מהסוגיות גבי עירוב חצרות עולה שאם בני החצר מרובין משמנה עשר איש מערבין במזון שתי סעודות. ונחלקו התנאים כמה הוא שיעור זה:

א. לדעת ריב"ב יצא ששיעור זה הינו שש ביצים וכן פסק הרמב"ם.

ב. לדעת ר"ש יצא ששיעור זה הינו חמש ביצים ועוד שליש ביצה וכן פסק רש"י. **ובשו"ע** (שס"ח סעיף ג') הביא דברי הרמב"ם בסתם ודברי רש"י בי"א. ולפי מה דקי"ל דמזון שתי סעודות הם שמונה עשר גרוגרות, יוצא שביצה תהא לכל הפחות שתי גרוגרות ורבע. ולרמב"ם וסתם שו"ע גרגרת היא שליש ביצה והיא גדולה מכזית

קושיית התוס' ויישובם

כתבו התוס' (עירובין פ: ד"ה אגב) דבגמ' יומא איתא דאין בית הבליעה מחזיק יותר מביצת תרנגולת, ואילו בגמ' בכריתות איתא דאין בית הבליעה מחזיק יותר משני זיתים וע"כ הבינו התוס' ששיעור כזית היינו חצי ביצה.

קושיות על שיטת התוס'

אמנם מה שהסיקו התוס' קשה טובא. דמה שכתבו נסתר מן המוחש וכן מסוגיות רבות עולה שאין כן הדבר, ויש שרצו לומר שנתקטנו הזיתים ועל דבריהם יש להשיב:

1. בגמ' ברכות (לה:): מובא שר' יוחנן אכל זית וברך עליו ברכה אחרונה והביאו הפוסקים דין זה בסתמות ללא שום הערה (באו"ח סימן ר"י).

2. בתשובת הגאונים (שערי תשובה סימן מו) כתוב שחכמים שיערו את דבריהם בפירות וביצים משום שאינם משתנים לעולם.

3. פרופ' מרדכי כסלו ערך מחקר מקיף (תחומין תשמ"ט עמ' 427) והעלה שהזית בימינו הוא אותו זית שבימי חז"ל.

4. מהגמ' במנחות (יא.) עולה שקמיצה רגילה הייתה כשני זיתים, והיום גם כהן בעל ידים גדולות אינו יכול לקמוץ אפילו כמות של זית אחד.

5. בגמ' בשבת (עז.) כתוב שרבעית דם שנקרש עומד על כזית, וע"פ ניסויים וברורים שנעשו עולה שדבר זה היינו לכל היותר כ- 14 סמ"ק ויתכן שאף פחות מכך.

6. בגמ' בביצה (טז.) איתא שאפשר לערב בשמנונית שע"ג הסכין והוא שיהיה שם כזית, וכדי שיהיה שיעור כזית בשמנונית שע"ג הסכין מוכרחים לומר שהשיעור הנ"ל קטן מאד.

ע"פ כל הנ"ל (ועוד קושיות שמובאות בגוף המאמר ואכמ"ל) יש לומר שהתוס' לא ידעו מהם זיתים וכמו שמובא בכתב יד לאחד מן הראשונים מבעלי התוס' (לפני 730 שנה) שכתב על קושייתם של בעלי התוס' שהיא נבעה משום שלא ראו זיתים, וכן מוכח מתוס' בפסחים (לו.) שכתבו שהזית אינו מר אלא עצו בלבד ועוד מקומות, עיין בגוף הקונטרס.

יישוב קושית התוס'

תוס' הגיעו למסקנא שזית היינו כחצי ביצה מכח השוואה בין סוגיות ועלינו ליישבם בצורה זו או אחרת.

יש חילוק בין בית הבליעה המוזכר ביומא שמדובר גבי טומאת אוכלין ששם תלוי בהכנסה לחלל הפה ושם אכן נכנס גודל של שיעור ביצה, לבין בית הבליעה

המוזכר בכריתות ששם מיירי גבי התחייבות על איסורים שהתחייבות הינה על הנאת מעיו ואינו מתחייב עד כניסתו לתורבץ הושט ששם יכולים להיכנס שיעור שני זיתים. תירוץ זה מבוסס על דברי רש"י ותוס' בסוכה (כו.).

דעות שאר ראשונים

הרמב"ם שחקר ובדק ודקדק כל המידות והשיעורים לא כתב מידי בעניין שיעור הכזית והרי שיעור זה הוא בין השיעורים הבסיסיים שבשיעורי תורה, לכן נראה שלא כתב דבר בנושא מכיוון שהדבר היה פשוט בעיניו שהרי הזית נמצא לנגד עיני כל אדם. וכן נראה לומר בדעת כל הראשונים הספרדים שלא כתבו מידי בעניין כה חשוב.

הרשב"א בתורת הבית (בית ד' שער א' סעיף י') כותב אגב אורחא דלישניה שיש בחמש עשרה ביצים הרבה משישים זיתים, ולפי"ז זית היינו פחות מרבע ביצה.

הריטב"א בשבת (עו:), מובא במהדורת מוסד הרב קוק בסוף הספר "מהדורה אחרת" כותב שבגרוגרת ישנם כמה זיתים, ומהריטב"א בסוגיא בעירובין (פ:), עולה שגרוגרת קטנה משליש ביצה, ולפי זה יוצא ששיעור כזית הינו לכל היותר פחות משישית ביצה.

באיזה זיתים משערים

ברכות (לט.) זית שאמרו.. ואמרי לה סמרוסי שמו.

ובבב"ק (פג.) הגמ' מזכירה לשון סורסי וכתבו שם התוס' שעל שם סוריא נקרא סורסי. ובגמ' בבכורות (מט.) עולה שאף איסתרא וסרסיא משמעותן לשון סוריא ע"ש. ואף כאן נראה לשער בזית מהזן ה"סוריי" שהיינו הנפוץ ביותר בארץ.

אמנם יתכן שנצטרך לשער בזית הנבאלי שכן בחפירות ארכיאולוגיות נמצאו זיתים ו-93% מתוכם שוייכו לזן ה"נבאלי".

ואף את"ל שנתקטנו הזיתים ישנם אחרונים הסוברים שמשערים כל דור לפי הגודל שקיים מולו וראוי לצרף שיטות אלו

דעת מרן השו"ע

אף שהשו"ע בסימן תפ"ו כתב דברי התוס' ב"א ללא שום חולק יש לומר משום שהוא היחיד שדיבר בזה באופן מפורש, וקשה לומר שפסק דברי התוס' משום שבהלכות עירובין לא הזכיר מידי מסברת התוס' ובשלשה מקומות (שס"ה, תט,

תרי"ב) פסק כדברי הרמב"ם גבי שיעור סעודה (ולפי זה גרוגרת הינה שליש ביצה וזית אף קטן מגרוגרת) וכתבו בעלי הכללים שהיכן שלא ברירא דעתו של השו"ע לא קי"ל כוותיה, ועוד הרי לענין קביעות סעודה על פת הבא בכיסנין לית מאן דחייש לסברת התוס' שהרי לפי התוס' יוצא שיעור קביעות סעודה חמש ביצים לפי הפר"ח ושש ביצים לפי הגר"א.

עדויות מגדולי הדור

ישנם מספר עדויות מגדולי הדורות הקודמים וביניהם הגר"ח מולאז'ין, "הנצי"ב", ה"אבני נזר" ו"החזו"א" שנהגו לשער כזית כמו הזית שבימינו.

זני הזיתים הגדלים בארץ

ישנם שלשה זנים מצויים הגדלים בארץ:

- א. נאבלי** – הפרי גדול למדי (23-25*19-20 מ"מ) משקלו 4-6 גרם.
- ב. סורי** – הנפוץ בזני הארץ, הפרי בנוני בגודלו (21-24*13-18 מ"מ) משקלו 3-5.2 גרם.
- ג. מאליסי** – הפרי קטן ביותר (10-17*12-9 מ"מ) נקרא גם זמרי.

העולה מן האמור: שיעור כזית הוא 7 – 4 סמ"ק

